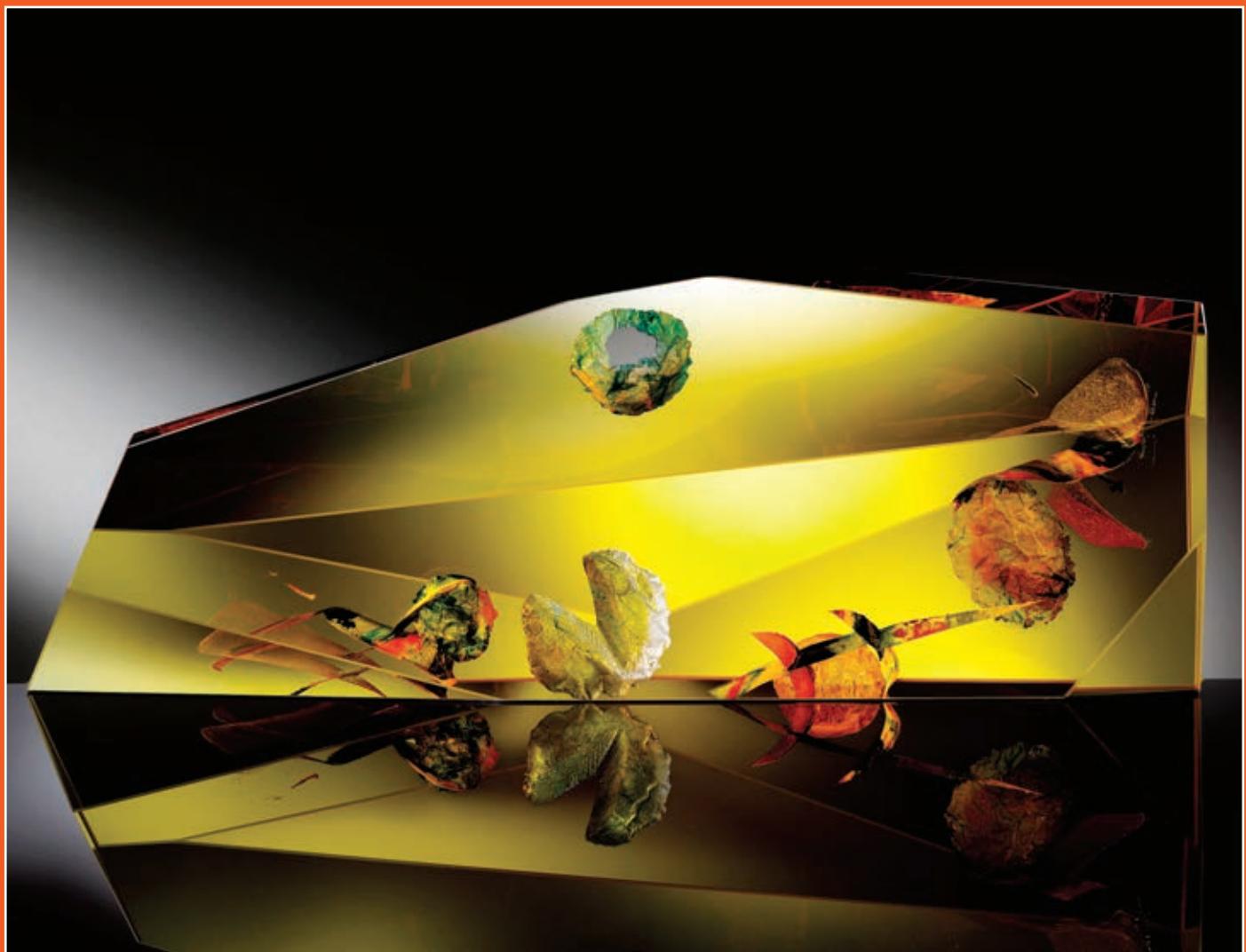

Ročník 26
Cena 30 Kč / 1,20 €

Listy

3
2019

SLOVÁKOV A ČECHOV, ktorí chcú o sebe vedieť viac

- Monika Pulišová – Za slušné Slovensko
- Mirjana Šišoláková – Pravoslávny Chrám sv. Rastislava v Bratislave
- Anna Sláviková – Z ochotníka na Novú scénu
- Fabián Gordiak – Slováci na Piave
- Eva Maliti Fraňová – Literatúra žije
- Monika Pulišová – Samuel Zubo
- Vladimír Dubeň – Recept na úspech, bohužiaľ, neexistuje
- Alojz Kontrik – Zvyky pri vojenskom odvode na Kysuciach v 1. polovici 20. storočia
- Anna Sláviková – Zabíjačka s ťažkosťami alebo ťažkosti so zabíjačkou
- Miro Pogran – Dúfajúci doktor Esperanto
- Petr Kuneš – Přátelství trvající šesté desetiletí
- Romana Štorková Maliti – Príbehy česko-slovenskej činohry v 20. storočí
- Ľuboslav Moza – Ján Zoričák
- Helena Nosková – XV. Pražská medzinárodná konferencia slovenských stredoškolákov a ich hostí
- Príloha Oriešok

Výber programov v marci a apríli 2019

Vážení čitatelia,
v predchádzajúcim č. 1–2/2019 sa nám stala vec, pre ktorú sa ľahko hľadá spravedlnenie. Na stránkach 2–3 sme uviedli Program XV. stredoškolskej konferencie a vyhlásenie ocenených. V programe chyby nie sú, zato na stránke 3 je ich niekoľko. Chyby sú v menách a dokonca v priezvisku víťaza konferencie Ondreja Schwarza. Preto na strane 28 uverejňujeme znova opravené vyhlásenie ocenených.

6.–27. marca

Gáleria SI, nám. Republiky 3, Praha 1

Výstava STRETNUTIE II.

prináša výber z tvorby členov Spolku výtvarníkov Slovenska. Predstaví 27 maliarov a sochárov. Vstup voľný.

13. marca 19.00 hod.

Divadlo Troníček, Vladislavova 22, Praha 1

Môj šef je debil!

Divadelnú hru napísala MgA. Monika Pulišová ako drobnú fresku, v ktorej nájdeme i sociálnu kritiku, ale hlavne sa aj zasmejeme. Vstupenky v pokladni divadla pred každým predstavením a na <http://www.divadlotronicek.cz/vstupenky.php>.

14. marca 17.00 hod.

Kaviareň DNM

Kde sa vzali sviatky žien?

Okrúhly stôl pripravil DOMUS SM v ČR vďaka finančnej podpore MK ČR a MHMP. Vstup voľný.

15.–16. marca 19.00 hod.

Divadlo Kolowrat

Divadlo Kadu: Nevera

Slovenské občianske združenie KADU – Kabinet audiovizuálnych divadelných umení nadväzuje inscenáciou Nevera na Bergmanov odkaz a prostredníctvom kvalitného mladého inscenačného i hereckého tímu ponúka výnimočné spracovanie témy manželského trojuholníka. Viac informácií na: www.divadlo-kolowrat.cz.

21.–29. marca

Praha Filmový festival FEBIOFEST

Kompletný program a info o vstupenkách nájdete na:

www.febiofest.cz. Pripravil OV festivalu s podporou SI Praha. Jeden z najväčších českých filmových festivalov Febiofest sa už 26. rok zameria na medzinárodnú hranú tvorbu, prevažne na celovečerné filmy. Tento rok sa na ňom objavia dva nové slovenské filmy.

21. marca 17.00 hod.

Čítareň DNM

Prvý jarný deň s novou knihou.

Predstavíme nové knihy slovenských autorov i slovenské preklady svetovej literatúry. Pripravil DOMUS SM v ČR vďaka finančnej podpore MK ČR a MHMP. Vstup voľný.

27. marca 10.00 hod.

Gymnázium Hranice

Seminár k projektu Slovensko v Československu II.

Pripravil DOMUS SM v ČR vďaka finančnej podpore MŠMT.

28. marca 14.00 hod.

Gymnázium Žilina

Seminár k projektu Slovensko v Československu II.

Pripravil DOMUS SM v ČR vďaka finančnej podpore MŠMT.

3. apríla 19.00 hod.

Divadlo Troníček, Vladislavova 22, Praha 1

Môj šef je debil!

Opäť divadelná hra MgA. Moniky Pulišovej, ktorú napísala ako drobnú fresku.

5. apríla 14.00 hod.

Gymnázium Žilina

Seminár k projektu Slovensko v Československu II.

Pripravil DOMUS SM v ČR vďaka finančnej podpore MŠMT.

24. apríla 17.00 hod.

Městská knihovna Bruntál

...A nezabudni na labute!

Prezentácia CD z rovnomennej knihy P. Juščáka za prítomnosti autorky dramaturgie a režisérky Zuzany Štancelovej a slovenských hercov Moniky Pulišovej a Mateja Kováčika. Moderuje Helena Nosková.

Pripravil DOMUS SM v ČR vďaka finančnej podpore MK ČR. Vstup voľný.

25. apríla 10.00 hod.

Gymnázium Rýmařov a Muzeum Rýmařov

...A nezabudni na labute!

Prezentácia CD z rovnomennej knihy P. Juščáka za prítomnosti autorky dramaturgie a režisérky Zuzany Štancelovej a slovenských hercov Moniky Pulišovej a Mateja Kováčika. Moderuje Helena Nosková.

Pripravil DOMUS SM v ČR vďaka finančnej podpore MK ČR. Vstup voľný.

Uvedené programy sa uskutočnia vďaka finančnej podpore MK ČR, Magistrátu hl. Prahy a MŠMT v ČR, ktorí udelili projektu DOMUS SM v ČR Slovensko v Československu II. K 100. výročiu vzniku Československa.

Domus
DOKUMENTAČNÍ A MUZEJNÍ STREDISKO
SLOVAKU V ČESKEJ REPUBLICE

Pozvánka na podvečer nielen pre ženy
Kde sa vzali sviatky žien?

Máloktočný sviatok vyvoláva také rozporuplné pocity ako 8. marec. Medzinárodný deň žien sprofanovaný v socialistickej spoločnosti. A predsa sviatok žien má dlhodobú tradíciu – bol známy už v starovekom Ríme, slávili ho Germánky i Slovankynky, prenesli ho i do zámoria. V podvečer 14. marca sa pokúsime nazrieť hlbšie do minulosti.

**14. marca 2019 od 17.00 hod. Kaviareň DNM
Vocelova ul. 602/3, Praha 2**

Okrúhly stôl pripravil DOMUS SM v ČR vďaka finančnej podpore MK ČR a Magistrátu hl.m.Prahy. Vstup voľný.

Slovo redaktora

Spomienky

21. február bol v znamení začmúrenej obľohy. Na Václavskom námestí sa okolo 17. hodiny schádzali miestni Slováci, aby zažali spomienkové sviečky za Jána Kučiaka a Martina Kušnírovú. Pridávali sa k nim okoloidúci a zástup rastol. Zišlo sa tam nečakane veľa mladých. Bolo to smutné, ale krásne. Viacej sa dočítate na stránkach týchto Listov Slovákov a Čechov ..., pretože aj tu sme stáli pospolu Slováci a Česi v tiej spomienke. Marec, ako Mesiac knihy, vznikol roku 1955. Ideológovia KSČ sa rozhodli šíriť osvetu a dostať vybrané knihy všade: do rodín, do fabrík, na dedinu, do škôl a vzdelávacích inštitúcií, kde samozrejme sice mali byť, ale v tento mesiac sa viacej prezentovali na besedách, výstavkách atď. Nástenky uvádzali knižné novinky, pripomínali spisovateľov a ich tvorbu. Mnohí si pamätáme roky šesťdesiate, keď medzi nás na chvíľočku prenikli aj knihy, ktoré zasa po roku 1968 nadľho zmizli. Ale aj v ďalších desaťročiach bolo možné nájsť na týchto výstavkách knihy, ktoré unikli ideologickejmu dozoru. Veľká bola radosť návštěvníka, ak na takúto knihu nadabil. Niekoľko sa táto ojedinelá literatúra skrývala v prekladoch nepreferovaných, ak nie priamo indexových, po rusky písucich autorov, napr.: I. Šmejlova, V. Garšina, J. Krossa, V. Kandinského a ďalších. Editori do výberov poviedok týchto autorov pridali autorov vtedajším režimom uznávaných a celý výber dali preložiť vynikajúcim prekladaťom, ktorí boli v rokoch tzv. normalizácie prepustení z politických dôvodov zo zamestnania a živili sa príležitostnou prácou. Uvedených autorov prekladal filozof Josef Zumr, jeho manželka Jiřina Zumrová, Jiří Honzík, Jan Zábrana, Ladislav Zadražil. Editormi knihy s názvom *Malířské povídky* boli Ludmila Dušková a Ladislav Zadražil, vydalo ju nakladateľstvo Svoboda v roku 1985 s pôsobivými ilustráciami Oldřicha Kulhánka. Mala som to šťastie, že som si túto knihu kúpila za 15 Kčs vtedy na výstavke v Odeone.

Helena Nosková, marec 2019

Pekné čítanie želá redakcia Listov a Helena Nosková

Ilustrácia Zuzana Štancelová

OBSAH

Za slušné Slovensko	2
Monika Pulišová	
Pravoslávny Chrám sv. Rastislava v Bratislave	4
Mirjana Šišoláková	
Z ochotníka na Novú scénu.....	6
Anna Sláviková	
Slováci na Piave	9
Fabián Gordiak	
Literatúra žije	10
Eva Maliti Fraňová	
Samuel Zubo	12
Monika Pulišová	
Recept na úspech, bohužiaľ, neexistuje	14
Vladimír Duben	
Zvyky pri vojenskom odvode na Kysuciach v 1. polovici 20. storočia.....	16
Alojz Kontrik	
Zabíjačka s ťažkosťami alebo ťažkosti so zabíjačkou	19
Anna Sláviková	
Dúfajúci doktor Esperanto	20
Miro Pogran	
Priateľství trvajúcí šesté desaťletí	22
Petr Kuneš	
Príbehy česko-slovenskej činohry v 20. storočí	24
Romana Štorková Maliti	
Ján Zoričák	26
Luboslav Moza	
XV. Pražská medzinárodná konferencia slovenských stredoškolákov a ich hostí	28
Helena Nosková	
Príloha Oriešok	

Za slušné Slovensko Nezabudneme! Pokračujeme!

Vo štvrtok 21. februára 2019 uplynul presne rok od chladnokrvnej vraždy Jána Kuciaka a Martiny Kušnírovej. Vraždy, ktorá navždy zmenila naše životy, vlastný pohľad na nás samých i celú slovenskú spoločnosť.

Práve tento deň si organizátori dnes už legendárnych protikorupčných pochodov pred veľvyslanectvom SR v Prahe v roku 2017 zo spolku Pražská kaviareň vybrali na pokojné, tiché stretnutie a pietnu spomienku na mladý páru, ktorý nechtiac rozhýbal stojaté vody občianskeho aktivizmu v krajinе. Zhromaždenie Slovákov žijúcich alebo nachádzajúcich sa v Prahe malo citlivú, miernu, stmeľujúcu náladu. Pomaly, postupne sa rozsvecovali sviečky okolo portrétov mŕtvej dvojice, ich teplý plameň ožaroval kopytá koňa svätého Václava a šíril svoju mäkkú nádej ďalej pomedzi stále narastajúci dav pozdĺž Václavského námestia. Atmosféru smútka a tichého nesúhlasu s aroganciou vo vedení krajiny nerušil žiadny rečník ani pestrý program. Naopak. Táto chvíľa patrila introspektívnomu rozjímaniu a nemej spomienke. Stretnutie sa nieslo pod heslom: *Nezabudneme! Pokračujeme!*.

Spolok Pražská kaviareň združuje občiansky aktívnych Slovákov žijúcich v Českej republike, najmä v Prahe, ktorým nie je ľahostajné politické smerovanie rodnej vlasti a chcú i svojou vzdialenosťou troškou prispieť k budovaniu pevného hodnotového

zázemia. V tíme sú vysokoškolskí študenti, vedci, podnikatelia a ďalší, ktorých víziou je pozitívna spoločensko-politicá zmena na Slovensku. Organizujú stretnutia s inšpiratívnymi osobnosťami – ľuďmi, ktorí svojimi postojmi a činmi menia svet okolo nás a motivujú iných. Len pre informáciu, za posledných 15 rokov opustilo našu vlast' viac než 300 000 obyvateľov Slovenska.

Táto udalosť spred roka, akokoľvek nešťastná a zavrhnutiahodná, ľuďom dodala odvahu vyjsť do ulíc po statisícoch naprieč celým svetom a s naivnou, tvrdohlavou zanovitostou dietáta trvať na svojom. Spoločne dokázali nemožné. Celý minulý rok 2018 sa niesol v duchu aktívneho občianstva a úsilia nepoľavit' v boji s korupciou v politike.

Máme spoločnú víziu slušného Slovenska. Predstavme si spoločne krajinu kriticky premýšľajúcich ľudí, ktorí spolu diskutujú a aktívne spolurozhodujú o dôležitých celospoločenských otázkach. Prirodzene vyvstávajú autority prinášajúce vízie postavené na morálnych hodnotách a logickom uvažovaní. Takito ľudia do stávajú priestor v médiach a spoločnosť im načúva. Zákonodar-

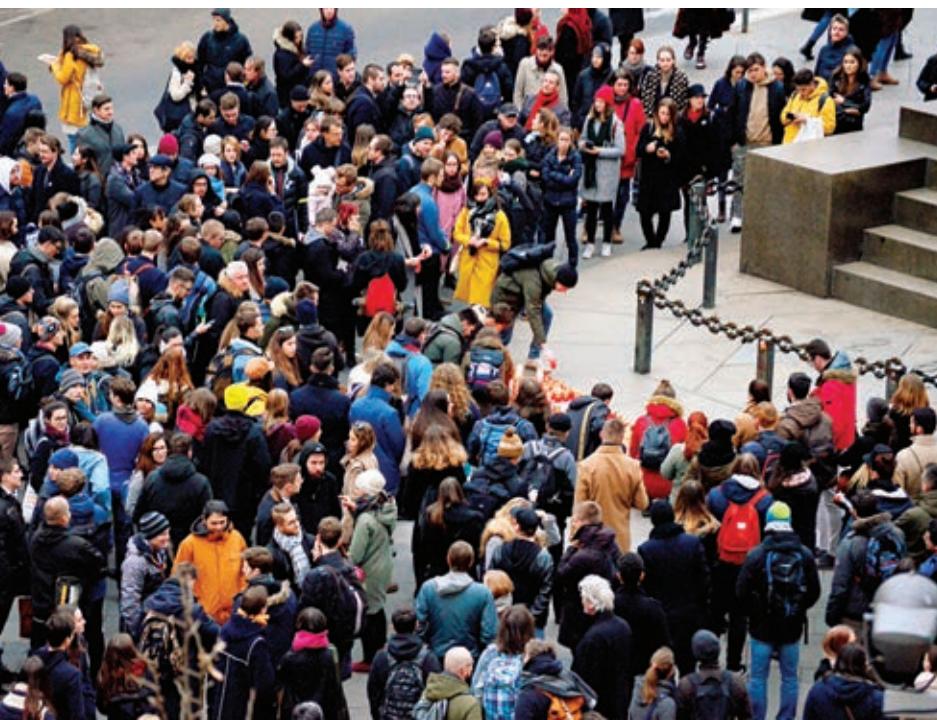
covia dokážu vytvoriť a prijať riešenia rozumné a spravodlivé pre nás i ďalšie generácie. Môžeme sa na nich s dôverou spoľahnúť. Predstavte si takúto realitu. Utópia? Dnes určite. Ale to boli pred rokom aj obrovské demonštrácie. „Všetko, čo si dokážeš predsta- viť, je skutočné.“ – Pablo Picasso.

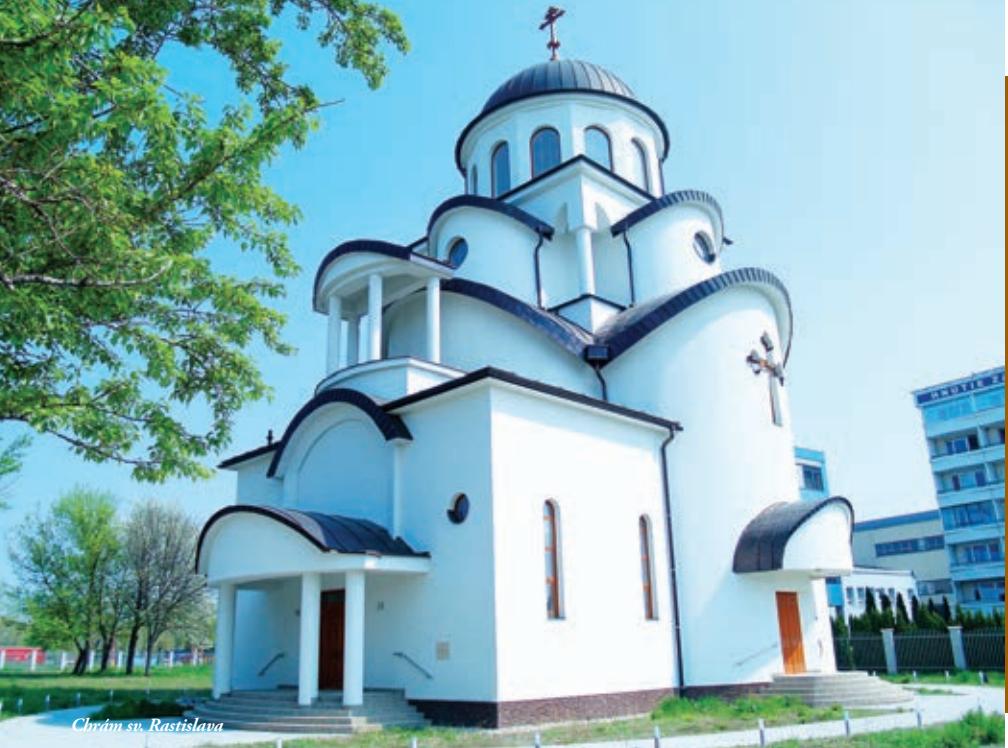
„Aj po roku stále voláme po slušnosti a ako odpoveď prichádza výsmech, osobné útoky a klamstvá. No my sa nevzdávame a ani nevzdáme. Chceme slušné a spravodlivé Slovensko,“ píšu organizátori veľkého zhromaždenia na výročie vraždy v Bratislave. Hlavné požiadavky, ktoré už rok sprostredkúvajú z ulíc do parlamentu, stále neboli splnené. „Voláme po vyšetrení vraždy Jána a Martiny. Ak sa chceme posunúť ďalej, musíme poznáť mená

tých, ktorí si tú obludnú vraždu objednali,“ napísali. Na sociál- nych sietiach sa môžeme dočítať, že organizátori protestov nie sú spokojní ani s napĺňaním svojej ďalšej požiadavky – nastolenie dôveryhodnej vlády. „Voláme po dôveryhodnej vláde, takej vláde a takej politike, ktorá je skutočnou službou všetkým ľuďom, politike, ktorá prináša víziu a riešenia.“ A preto heslo plné vytrvalosti: Nezabudneme! Pokračujeme! Zdá sa, že ak to pôjde takto ďalej, verejným protestným zhromaždeniam nie je koniec, ale práve naopak, toto je len začiatok dlhej cesty verejného aktivizmu. A dnes viac ako inokedy si sebäkriticky pripomíname slová: „To Slovensko naše posiaľ tvrdo spalo...“.

Monika Pulišová

Foto: Terézia Melišková

Chrám sv. Rastislava

Chrám je zasvätený veľkomoravskému kniežaťu Rastislavovi, panovníkovi, ktorý zásadným spôsobom ovplyvnil kultúrne a cirkevné dejiny Slovanov. Na trón nastúpil okolo r. 846. Posolstvom k byzantskému cisárovi so žiadostou o vyslanie misionárov, ktorí by jeho ľudu zrozumiteľným jazykom vysvetlovali kresťanskú vieru, otvoril nielen cestu k nej, ale aj k vzdelaniu. Pôsobenie misionárov sv. Cyrila a sv. Metoda totiž zanechalo na územiaciach obývaných slovanskými národmi nezmazateľnú stopu. Knieža Rastislav napokon zomrel mučeníkom smrťou okolo r. 870 potom, ako ho knieža Svatopluk zradil a vydal Germánom. Pravoslávna cirkev vyhlásila Rastislava v r. 1994 za svätého.

Pravoslávny Chrám sv. Rastislava v Bratislave

...dlhá cesta k vysväteniu

Dejiny východných cirkví na Slovensku sú pohnuté a komplikované a na ich objasnenie a vyrozprávanie by bolo treba nielen veľa priestoru, ale predovšetkým fundovaného historika. V tomto príspevku sa teda vyberieme len do nedávnych 90. rokov 20. storočia. Aj tu sa ukáže, ako sa politika prelína so životmi nás, obyčajných ľudí. Svoje o tom vie aj projektant bratislavského Chrámu sv. Rastislava, Ing. arch. Milan Andreáš.

Pravoslávni veriaci nikdy nemali v Bratislave svoj chrám. Ich obrady sa odohrávali v Kostole sv. Mikuláša na Mikulášskej ulici v Podhradí. Pravoslávnej cirkvi ho rímskokatolícka cirkev v roku 1950 prenajala na 100 rokov. Pred návštavou ruského patriarchu Alexija II. v Bratislave v roku 1995 sa slovenská vláda na čele s premiérom Vladimírom Mečiarom rozhodla poskytnúť pravoslávnej cirkvi pozemok na výstavbu vlastného svätoštánku. Bratislava bola údajne jediné hlavné mesto v Európe, kde takýto kostol chýbal.

„Niekoľko v rokoch 1995–1996 ma oslovil pravoslávny kňaz Tichon s tým, že sa snažia zohnať pozemok na výstavbu chrámu, či by som v prípade, ak sa to podarí, neurobil jeho štúdiu. Súhlasil som, ale trvalo až do roku 1998, kým cirkev pozemok získala. Od pána farára som sa dozvedel, ako k tomu došlo. Keď sa blížila návšteva moskovského patriarchu v Bratislave, oslovil vtedajší predseda vlády Vladimír Mečiar starostov mestských častí. V tom čase bol starosta za HZDS (Hnutie za demokratické Slovensko) iba v mestskej časti Ružinov (v ostatných mestských častiach boli starostovia predovšetkým z KDH – (Kresťansko-demokratického hnutia), takže v podstate dostał príkaz nájsť obecný pozemok, ktorý by bolo možné darovať pravoslávnej cirkvi. V plene obecného zastupiteľstva však údajne bola námieta, že pravoslávnych je v Bratislave málo, takže je potrebné dať im taký pozemok, na ktorom sa nikdy nebude dať postaviť chrám. Hľadali a našli, s tým, že je súčasťne veľký, ale je pretkaný inžinierskymi sieťami, ktoré privádzajú energiu, kúrenie, vodu, plyn, telekomunikácie, káble do Ružinova, takže pravoslávni veriaci, keďže ich je málo, nebudú mať peniaze na prekládku a jednoducho chrám nedokážu postaviť. Na základe požiadavky pána farára som však urobil štúdiu chrámu,

aj som za ňu dostał zaplatené. Zostali sme však stáť, lebo na ďalšie práce neboli peniaze a nebola jasná situácia, čo bude s inžinierskymi sieťami. Vedľa tohto nevhodného pozemku bol ďalší, o ktorý sa prihlásil pôvodný majiteľ. Získal ho späť v reštitúcii a vzápäť ho predal americkej spoločnosti ESSO. Táto spoločnosť nás oslovia s tým, že chce na ňom postaviť benzínovú pumpu. Ja som poradil pánu farárovi, aby súhlasil, ale s podmienkou, že firma prispeje alebo na vlastné náklady preloží inžinierske siete. Hľadam rok bolo ticho, ale potom sa firma ESSO ozvala, že je ochotná do roka preložiť inžinierske siete. A skutočne to urobili a mne sa otvorili ruky k projektu.“

Pravoslávnej cirkvi však stále chýbali peniaze, nielen na samotnú budovu, ale aj na projekt. Vtedy vstúpil do hry ruský podnikateľ Alexander Belousov, neskôr známy aj na slovenskej politickej scéne. Bol ochotný dať na výstavbu 25 miliónov slovenských korún.

„Začal som robiť projekt, ale predtým som pánu farárovi povedal, že ak to má byť realizačný projekt, musí byť za účasti mnohých špecialistov a tých bude treba zaplatiť a na základe toho uzavrieť zmluvu. Zmluvu som uzavrel s pánom Belousovom. Bola v nej požiadavka, aby každý odborník mal stanovenú pevnú finančnú čiastku. V závere sa hovorilo, že za projekčné práce ma pán Belousov vy-

platí pri odovzdaní projektu. Keď som začal projekt robiť, vznikol problém so statikom, ktorý pôvodnú cenu, 60 tisíc slovenských korún, pre náročnosť práce zdvihol na 250 tisíc a samozrejme, ten rozdiel sme museli dojednať. Pán Belousov súhlasil, ale pri tejto zmene bolo treba rozpečať zmluvu, napísat novú sumu a pri tej príležitosti sa tam dostala veta, ktorú som si nevšimol, že totiž projektant dostane zaplatené až po kolaudácii celého areálu. To som zistil, až keď som prišiel s hotovým projektom. Táž peniaze som nedostal a nedostal som ich dodnes, pretože zmluva nezahŕňala len projekt chrámu, ale aj projekt vedľajšej budovy s farou, kancelárskymi priestormi investora, bytmi pre farára a pre mníchov. A hoci chrám je skolaudovaný, nie je postavená a ani skolaudovaná príľahlá budova, a tým nie je naplnená podstata zmluvy.“

Napriek nevyrovnanej platbe pre architekta sa v roku 2002 začalo stavať. Pracovalo sa rýchlym tempom, ale čoskoro nastali finančné problémy, sponzor prestal preplácať faktúry, vznikli dlhy a už v roku 2003 bola stavba zastavená. Navyše v novembri 2004 pán Alexander Belousov nečakane zomrel. Prakticky hotová, zastrešená budova obstavaná lešením, zostala na niekoľko rokov opustená. Ako to už v takýchto prípadoch býva, bolo len otázkou času, kedy sa do nej nastáhujú bezdomovci a kedy zlodeji rozbierú a rozpredajú medenú strešnú krytinu. Tým vznikla škoda okolo 3–4 miliónov slovenských korún. Do budovy začalo aj zatekať, železobetónu však podľa odborníkov voda neškodí, naopak, keď je dlhšie vo vode, jeho pevnosť narastá.

Po čase sa našiel nový donor, dlhy boli vyrovnané a od roku 2007 práce pokračovali. Vysviacka chrámu bola 12. mája 2013.

Pravoslávny Chrám sv. Rastislava v Bratislave už takmer 6 rokov slúži veriacim. Je využívaný v byzantskom štýle, s modernými prvkami, z monolitného betónu, s krytinou z medeného plechu. Aké sú zvláštnosti stavby a kde hľadal projektant inšpiráciu a vedomosti?

„Keď ma pán farár Tichon vyzval na túto prácu, povedal som mu, že viem, že v pravoslávnej cirkvi, ktorá je ortodoxná a skoro nemenná, platia pri výstavbe chrámov určité princípy a ja ich nepoznám, hoci som architekt. Na našej Fakulte architektúry SVŠT sme teóriu výstavby pravoslávnych chrámov nemali a potreboval som literatúru, z ktorej by som si ju mohol naštudovať. Literatúru nemal, ale u svojich známych v Srbsku mi vybavil pobyt na Bohosloveckej fakulte v Belehrade, kde majú katedru architektúry. Isli sme tam spolu, získal som skriptá o tvorbe pravoslávnych chrámov a veľa som ich navštívil. Prvá, principiálna zásada v týchto chrámoch je priestorová. V pravoslávnej cirkvi je svätyňa oddelená od veriacich ikonostasom. Ten je známy zo

všetkých pravoslávnych kostolov na celom svete. Je to stena zdobená obrazmi prorokov, apoštolov, výjavmi z náboženského života. V čase, keď bol národ neosvetiený, mälo vzdelaný, slúžila k tomu, aby ľudia pochopili princíp náboženstva a života cirkvi.“

Ikonostas bratislavského chrámu má podľa odborníkov životnosť 1200 rokov. Je z dubového, tzv. svätého dreva a jeho autormi sú Michal Šajko a Radovan Kendereš. Autormi malieb sú grécki mnísi.

„Centrálna časť je určená pre veriacich a ďalšia časť pre chór. V pravoslávnej cirkvi neexistuje organ, neexistuje hudobný sprievod pri bohoslužbách, celá liturgia sa deje spevom, čiže bola požiadavka vytvoriť priestor aj pre spevokol.“

Klasické pravoslávne chrámy majú tvar gréckeho kríza, ja som tiež použil túto filozofiu, ale moja tvorba je dosť významne poznámená vtedajšími trendami v architektúre, čiže postmodernou. Išlo napr. o prelínanie valca a kruhu alebo štvorca s valcom. Keď sa pozriete na pravoslávne chrámy, takmer všetky sú hmotovo rozvrstvené na poschodia, aj tento chrám má tri poschodia, to je akoby zhmotnená sv. Trojica.“

Ďalšia zásada bola využívať sa pravým uhlom, lebo líniev tvary sa pretínajú a pri tom pretínaní v kútoch sa vraj zdržiava čert, ktorého treba vyhnúť, preto tam bola požiadavka maximálne pracovať s oblúkmi.“

Ani to ešte neboli všetky zásady, ktoré musel architekt pri návrhu zohľadniť.

„Jednou zo zásad je, aby chrám bol vo svojom prostredí dominantný. Pôdorys pozemku mi neumožňoval ísť do šírky, obmedzovalo ma niekolko faktorov, napríklad, že vstup musí byť rigorózne zo západu a oltár musí byť orientovaný jednoznačne na východ. Ďalej v pravoslávnych obradoch je pri určitých výročiach a veľkých sviatkoch liturgia, kde sa jej časť robí obchádzkou okolo chrámu, takže som musel vytvoriť priestor aj na

to. Preto som sa snažil stavbu táhať do výšky, čo sa aj podarilo a horný okraj kupoly je 25 m od terénu. Je to výška 8 poschodového domu a zaujíma je aj výška kríza, 4,7 m, čo je tiež úctyhodné, i keď pri obchádzke, resp. pri pohľade z diaľky sa to nezdá.“

Caro tejto stavby možno spočíva aj v tom, že napriek spomínaným parametrom a železobetónovej konštrukcii pôsobí na okoloidúcemu subtilnym dojmom a jeho biela farba evokuje čistotu. Podobný dojem vyvoláva aj interiér.

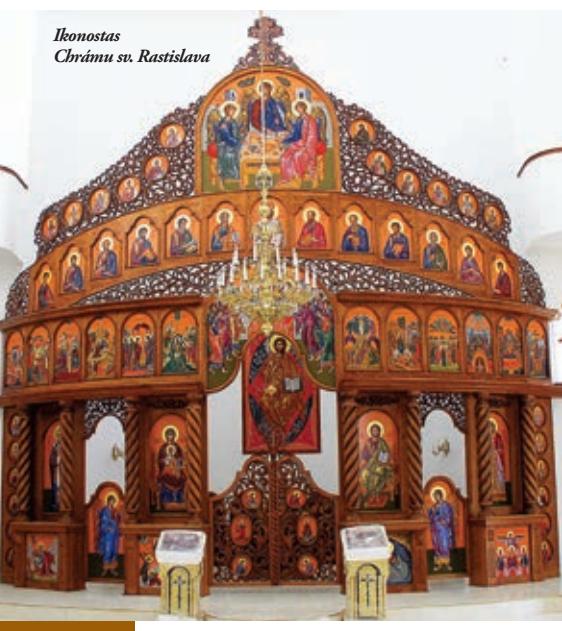
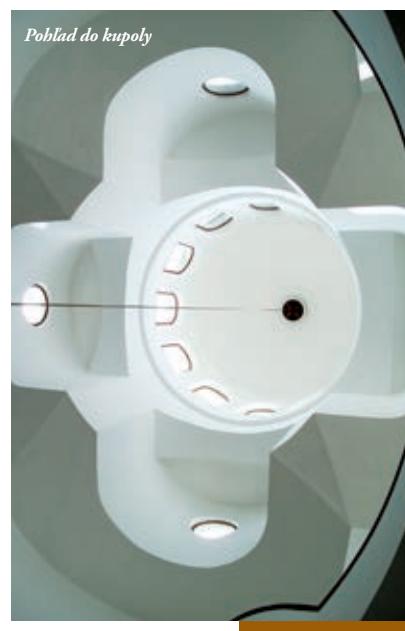
„Keď človek vstupuje do chrámu, tak si skutočne myslí, že sa tam zmestí možno 120 ľudí, lebo sme zvyknutí, že v rímskokatolíckych, evanjelických, gréckokatolíckych kostoloch sú lavice. V pravoslávnych lavice nie sú a pri bohoslužbách sa stojí. Lavice sú iba po stranách, ale tie sú určené len pre starých alebo telesne postihnutých ľudí. Takže priestor je voľný. Na vysviacke chrámu bolo okolo 700 ľudí a všetci sa pomestili, takže kapacita je dosť veľká. Čo zatiaľ chýba, sú nástenné maľby, ktoré sú pre pravoslávne kostoly typické, ale je tam na ne vytorený dostačočný priestor.“

Chrám nemá zvoniciu. Zvony, vyrobené v Žarnovici, sú umiestnené nad vstupom do chrámu, zavesené na železobetónovom tráme. Zvonenie je elektronické, takže nedochádza k rezonancii, ktorá by mohla rozrušiť konštrukciu.

Otázka pre architekta pravoslávneho Chrámu sv. Rastislava v Bratislave na záver: veril, pri všetkých ťažkostiah a problémoch pri výstavbe, že sa kostol vôbec niekedy dokončí? „Veril som a verím aj tomu, že sa dostavajú aj všetky pôvodne navrhnuté objekty. Pravoslávnych veriacich totiž v Bratislave pribúda, prichádzajú sem za prácou ľudia z krajín, pre ktoré je toto náboženstvo typické a dúfam, že im bude záležať na tom, aby mali svoj svätostánok kompletný.“

Mirjana Šišoláková

Foto: Ing. arch. Michal Andráš

Z ochotníka na Novú scénu

Ján Kramár

S Annou
Slávikovou

Z vyučeného kolára a cez ochotníka v rodných Rybanoch nedaleko Bánoviec nad Bebravou sa vypracoval na herca profesionálnej úrovne. Pôsobil v Dedinskom divadle, v roku 1954 sa stal členom bratislavského činoherného súboru Novej scény, kde zotrval takmer štyridsať päť rokov. Zahral si tiež v mnohých celovečerných filmoch: Štyridsaťtyri, Kapitán Dabač, Smrť prichádza v daždi, Hriech Kataríny Padchovej, v seriáli Červené víno. Stvárňoval najmä ľudové typy a ušla sa mu aj nejedna záporná postava. Najradšej však hrával rozprávky pre deti, či už na javisku, ale aj pred kamerami. Malým divákom zostal v pamäti najmä vďaka celovečernému hranému filmu Pán a hvezdár, v ktorom stvárnil hlavnú postavu obľúbeného pozorovateľa hviezdneho neba. Herec JÁN KRAMÁR nedávno slávil okrúhle jubileum – deväťdesiatku.

Celá vaša rodina sa upísala kumštú. Ako to asi vyzerá, keď sa pri nejakom rodinnom stretnutí zídu tolkí umelci?

Naozaj, na divadelníkov a umelcov vôbec je naša rodina v súčasnosti veľmi bohatá. S divadelným kumštom som sa však stretával už od svojho malička. Výraznou osobnosťou našej rodiny bol strýko Alojz Kramár, známy herec Slovenského národného divadla. Pre jeho osobitý a svojrázny prejav ho obdarovali režiséri aj do mnohých filmov i televíznych inscenácií. I nám v ochotníckom divadle veľakrát pomáhal. Bratranec Jožko Kramár hral v martinskom divadle, svokor Ján Klimo bol uznávaným režisériom Novej scény, účinkoval v desiatkach televíznych hier a inscenácií, no vari najviac v Slovenskom rozhlase. Moja manželka Viera pracovala v bratislavskom rozhlase ako hlásateľka, a práve ona zažila ten prelomový moment, keď odhlásila v roku 1985 posledné vety zo starej rozhlasovej budovy na Zochovej, a už od polnoci hlásila z novootvorenej pyramí-

dy na Mýtnej. Syn Maroš po ukončení brnenského konzervatória nastúpil do činohry Štátneho divadla v Brne, potom prestúpil do Divadla Andreja Bagara v Nitre, kde pôsobil deväť rokov. Stadiaľ ho angažovali do Činohry Slovenského národného divadla, dnes ho vídať najmä na obrazovke Českej televízie. Medzičasom dorastli aj vnuci, Marošov syn Timurko si zahral už vo viacerých televíznych seriáloch, ba aj druhého vnuka Marka mohli diváci vidieť nielen v Búrlivom víne, ale aj v iných filmoch. Dcéra Janka pracovala istý čas v Slovenskej televízii, potom v televízii JOJ.

V šestdielnom hranom filme Alžbetin dvor, nakrútenom podľa románovej trilógie Hany Zelinovej, ste stvárnili postavu Filipa Fabiciho. Zhodou okolností obaja so synom Marošom stvárnujete v tomto Lettrichovom filme tú istú postavu, on – mladého zalúbeného chlapca, vy – životom sklamanej Filipa Fabiciho po päťdesiatich rokoch, ktorý na pamiatku svojej niekdajšej lásky dal

postaviť fontánu Dve labute. Ocitli ste sa aj v iných filmoch či na javisku ako hereckí partneri?

Tých príležitostí bolo, naštastie, viacero. Po prvýkrát sme spolu stáli pred kamerami pri nakrúcaní televíznej inscenácie z čias prvej svetovej vojny Naši pred bránami. Maroš mal vtedy osem rokov. Nasledovala trojdielna televízna inscenácia Cesta životom. Režisér Andrej Lettrich nás obsadil do televízneho filmu Na baňu klopajú, a obaja sme si zahrali vojenských zbehov v šestdielnom televíznom seriáli Pavlínka. A keďže ja som mal veľmi rád rozprávky, potešilo ma, že som si so svojím synom mohol zahráť v televíznej inscenácii Štvrtá hlava, kde som bol kráľom a Maroš hral dvojrolu – dobrého i zlého, mojich nastávajúcich zaťov. Vždy mi dobre padlo, keď sme sa stretli buď v televíznom štúdiu, vo filmovom ateliéri alebo niekde vonku na placi. A po nakrúcaní sme si čo-to o filmovačke aj povedali, raz sme sa navzájom pochválili, no dokážeme byť k sebe aj kritickí.

Je obdivuhodné, akými zložitými cestami ste sa prepracovávali k profesionálnemu javisku. Kde ste vobec k herectvu pričuchli?

V našej dedine Rybany bol ochotnícky súbor zanietených nadšencov. Keď som mal necelých pätnásť rokov, nacičovali pred Vianocami Tajovského Ženský zákona. Chýbal im predstaviteľ postavy Maleckého. Moja sesternica navrhla, že ja by som to mohol hrať, veď mám čas a vraj si všimla, že ma divadlo zaujíma. Ibaže pozabudla na niečo dôležité – Malecký je starý gazda a ja som bol mladý chalan. Aj keby ma ako maskovali, bolo by to príliš okaté. Nakoniec našli vhodnejšieho predstaviteľa tejto postavy a mne sa ušlo robiť šepkára. Ale aj to som robil rád.

Potom cez prázdniny si zmysleli zahrať operetu Anička Kováčovie. Tam ma už obsadili do úlohy kováča, Aničkinho otca. Aj to bola generáčne vzdielenejšia postava, ale zvládol som to napriek tomu, že som vobec nemal kedy skúšať. Všetci ostatní mali hru nacičenú, iba ju oprášili, len ja som tam pribudol ako nový. Takže som vhupol do tejto úlohy rovnými nohami. Vtedy nám pomáhal cennými radami aj strýko Alojz, ktorý trávil svoje divadelné prázdniny u nás. Zrejme sa predstavenie návštěvníkom páčilo, lebo sme ho v Rybanoch museli počas sobôt a nediel opakovat viackrát. Dokonca sme s ním boli aj na zájazde po okolitých dedinách. V tých časoch sa nekonalo toľko kultúrnych podujatí ako dnes, televízia nebola, takže záujem publika bol obrovský. Spestreniu našich činoherých predstavení napomohol aj „orchester“ – dvoje huslí, trúbka a bubon.

Trúfli ste si aj na režírovanie...

Nebolo to preto, že by som bol trúfalý. Dohnali ma k tomu okolnosti. Ako zanietenému ochotníkovi mi nestáčilo hrať iba počas vianočných sviatkov a sem-tam v sobotu či nedeľu. Naši vtedajší režiséri boli rozlietaní po celom Slovensku, tak som sa toho ujal ja. Našiel som vtipnú veselohru z dedinského prostredia Jozefka z malej krčmičky. Zohnal som dobrú partiu takých susedov, ktorí nikam necestovali a po večeroch mohli skúšať. A pustili sme sa do toho.

Ako správny režisér, obsadili ste aj sám seba...

A prečo nie, keď sa mi videlo, že sa na to hodím a úloha bola veľmi príjemná. Hral som komickú postavu horára, ktorý fajčil cigaru, pil pivo a stále hovoril: „šiška borová, šiška borová“. Zožal som s ňou veľký úspech, až taký, že som dostal prezývku „Šiška borová Jano Plachta“, po vynikajúcom českom komikovi Plachtovi.

Keď už hovoríme o koreňoch môjho divadelníctva, treba povedať, že môj otec bol veľký priaznivec divadla. I keď nehrával ako herec, pomáhal, kde len mohol. Keď bolo treba, zapriahol kone do saní alebo

do bričky, chodil z domu do domu a požičiaval stoličky. Urobil si presný oznam, ktorá stolička komu patrí, aby ju mohol po skončení predstavenia vrátiť jeho majiteľovi. Otec spieval v tamojšom spevokole, ktorý viedol mestny učiteľ pán Jakub Kizela. Pán učiteľ prostredníctvom spevu i vianočných zvykov dovedol tento spevokol až k mikrofónu Slovenského rozhlasu. Dalo by sa povedať, že v tých časoch hrala a spievala celá naša dedina.

Mali ste vobec vhodné podmienky pre nácvik a vystúpenia svojho ochotníckeho súboru? Kde ste hrávali?

Spočiatku sa hrávalo v krčme. Potom sa skupina zgrupovala okolo pána farára a Jožka Adamca, vtedy ešte študenta, neskôr bol profesionálnym hercom v martinskom divadle. Táto skupina nadšencov dokázala urobiť počas prázdnin hotový zázrak. V tamojšej škole bol dosť veľký kabinet na to, aby slúžil ako javisko. Z triedy sme prebúrali priečku do kabinetu a divadlo bolo hotové. Ďalšia miestnosť slúžila ako šatňa pre hercov. Až v tomto divadle sa začalo výborne hrať. Naštudovali sme rôzne predstavenia. Dvornými dodávateľmi divadelných titulov boli chlapci, ktorí študovali v Bratislave na vysokých školách, sledovali dianie na profesionálnej novovzniknutej Novej scéne. Práve tam dávali Shakespearovu hru Skroteenie zlej ženy, Benátsku maškarádu, Dva dni v Chujave, Uzol, Hlboké korene a rôzne iné hry. U nás sme nacičili Benátsku maškarádu. Hral som komickú postavu harlekýna. Zožal som obrovský úspech. Potom sme hrali Bačovu ženu od Ivana Stodolu, kde som bol bača Mišo.

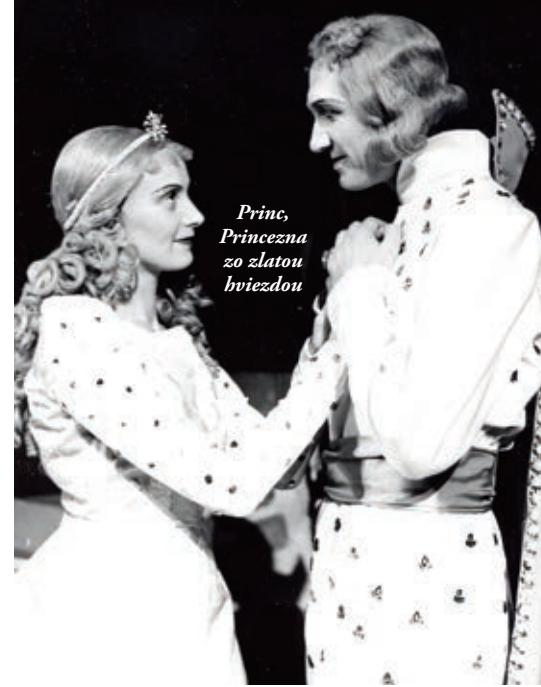
Prežívali sme pekné leto roku 1948. Cez naše Rybany tečie potok Bebrava. Celá parťa sme sa vybrali za tamojší mlyn, kde bol priviazaný pontón, ktorého majiteľom bol môj strýko. Kedže bol kolár, mal vlastnú dielňu, sám si ho vyrobil. Vytiahli sme teda pontón proti prúdu asi kilometer, založili sme si pri rieke ohník, opekali slaninku, klobásky, zaspievali sme si a viedli debaty o divadle. Potom sme nasadli na pontón a zviezli sme sa na ňom dolu k mlynu. Nádherná mladosť.

Prečo ste sa šli učiť za remeselníka – kolára, keď ste tak milovali divadlo?

Rybany boli i zostali poľnohospodárska dedina. Mnohí moji vrstvovníci chodili na poľnohospodársku školu do Bánoviec. Aj ja som chcel chodiť s nimi, veď sme spolu hrávali divadlo. Otec však povedal rezolutne „Nie! Musíš mať remeslo!“ Tak ma dal učiť za kolára v susednej dedine u majstra Šveca. Tri roky som tam strávil ako učeň. Tri kilometre som prešiel každý deň pešo alebo na bicykli. Popri tom som navštievoval raz do týždňa učňovskú školu v Bánovciach.

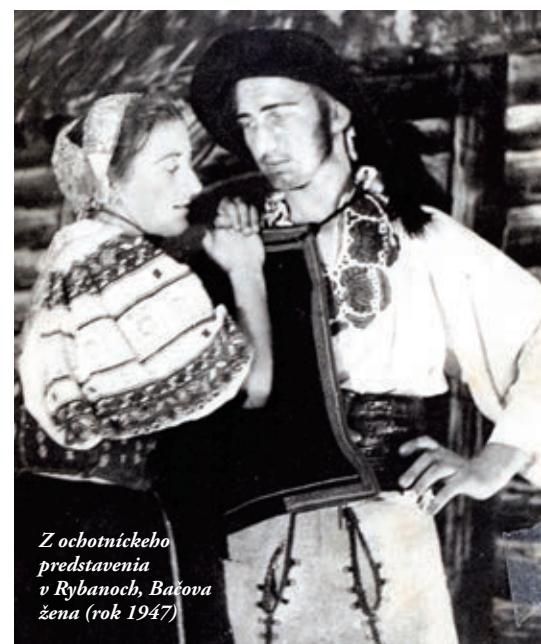
Dlho ste tie kolesá nevyrábali...

Stalo sa niečo, čo môj otec nepredvídal. On totiž chcel, aby som po vyučení začal

*Princ,
Princezna
zo zlatou
hviezdom*

pracovať ako tovariš u strýka, ktorý mal vlastnú dielňu. Lenže v období päťdesiatych rokov sa začali zakladať na dedinách rolnicke družstvá (JRD) a kolárstvo ako také prestalo mať zmysel. Z hospodárskych dvorov sa vytratili vozy, ktoré táhali kone, naopak, na družstvách pribúdali traktory a kombajny. Drevené kolesá už nikto nepotreboval. Pokúšal som sa zamestnať u majstrov kolárov v susedných obciach, ale nepodarilo sa mi to. Majstri sa začali preorientovať na údržbu starých kolies, na ktoré si vystačili sami, tovarišov nepotrebovali. A tak som sa zatúlal až do Púchova, kde sa začali stavat Gumárenske závody. Zamestnali ma ako tesára. Dlhो som tam však nepobudol. Dostal som zápal slepého čreva, išiel som na operáciu do topoľčianskej nemocnice. Asi dva týždne som potom zostal doma u rodičov. Vtedy sa ma ujal stolársky majster pán Mikš. Veľký divadelný fanúšik. Po vojne sa zakladali nové rodiny, potrebovali nábytok, vyrábal sa takmer v každom druhom dvore. Rýchlo som sa zapracoval do stolárskeho re-

*Z ochotníckeho
predstavenia
v Rybanoch, Bačova
žena (rok 1947)*

mesla. Cez deň som pracoval v dielni a po večeroch som sa venoval divadlu. Naštudovali sme niekoľko predstavení ako Marína Havranová, Čert s Mikulášom na vohľadoch a podobné zábavné kúsky. V tom čase som začal poškuľovať po profesionálnom divadle.

Vaša túžba sa splnila a čoskoro sa vám podarilo stať sa dôležitým kolieskom v súkolesí Dedinského divadla...

Napísali sme do martinského divadla, že v našom ochotníckom divadle máme niekoľko hercov, ktorí by mohli posilniť ich súbor. Možno aj mali záujem, ale nemali miesto. Odpísali nám, že vo Zvolene sa koná konkúr do Dedinského divadla. Zišlo sa nás tam okolo dvesto záujemcov, prijali siedmich. Ocitol som sa medzi tými šťastnými. Bolo to pre mňa čosi úžasné. V júli 1949 nás pozvali do Zvolena na tri týždne na divadelný kurz. Prednášali nám renomovaní pedagógovia, herci a režiséri, napríklad riaditeľ Novej scény Drahoš Želenský, herečka Mária Bancíková, režiséri Andrej Bagar a Karol L. Zachar. Rozdelili nás do troch súborov: do západoslovenského, stredoslovenského a východoslovenského so sídlami Bratislava, Zvolen, Michalovce.

Prvú hru, ktorú sme nacvičovali, bola od Zátureckej Za frontom. Vtedy veľmi aktuálna hra, keďže bolo krátko po skončení vojny. Slávnostná premiéra sa konala 27. augusta 1949. Ako ďalšiu sme pripravili rozprávku Ujo Rojko kráľom. Hru napísal Fero Greguš, ktorý pôsobil ako herc v Košiciach. Keďže do Michaloviec nemal ďaleko, tak ju s nami naštudoval. Treťou premiérou bol Bacúchovie dvor od Martina Kukučína.

S prvou hrou sme chodili na zájazdy do okolitých dedín. Dopoludnia sme skúšali novú hru a navečer sa šlo na zájazd. Autobus sme ešte nemali. Prepravovali sme sa všetkym. Náborový pracovník dojednal predstavenie, objednal nákladné auto, ktoré viezlo kulisy, takže veľakrát sme sa viezli medzi kulisami aj my. Najhoršie to bolo, keď pršalo. Nielenže sme zmokli my, ale aj kulisy, tie potom tak štrajkovali, že sme ich nedokázali ani rozložiť. Vtedy sme si totiž kulisy stavali sami.

Takže napínavé bolo nielen predstavenie, ale aj to, čo mu predchádzalo...

Veruž. Dramatické, napínavé aj namáhavé. A nie vždy korunované úspechom. Spomínam si na to, ako keby to bolo dnes. Je november 1949. Sobota. Konečne máme aj autobus, ktorý nám pridelilo Poverenictvo hospodárstva. Vezieme sa do nedalekej dedinky Močaran. Vyjdeme z autobusu, rozostavíme kulisy, no šťastie nám nepraje. Na predstavenie neprišiel nikto. Prečo? Niekoľko potral elektrické drôty. To sa nám stávalo dosť často. Najmä tam, kde dedinčania neboli ochotní vstúpiť do JRD. Pomstili sa im tak, že im zničili elektrické vedenie.

Nedali sme sa však odradiť a zápalisti sme pripravovali nové a nové predstavenia. V tej sezóne do nášho repertoára pribudli dve hry: Šiesti zaľúbení a Buky podpolianske. Spolu sme mali nacvičených päť hier, absolvovali sme úctyhodných 235 predstavení po celom Slovensku. Ba dokonca jeden mesiac sme hrávali aj v ostravskom regióne.

Za hru Štefana Králika Buky podpolianske ste získali prestížnu cenu...

Za odmenu bol náš michalovský súbor vyhlásený za najlepší súbor v Dedinskom divadle. Posledný mesiac sezóny sa konala celoslovenská súťaž Divadelná žatva 1949–1950. Dostal som Čestné uznanie za rolu Adamčíka. Túto zvest mi prišiel oznamíť už ako vojakovi prezenčnej vojenskej služby v Plzni, kde som narukoval, môj neskorsi kolega Anton Chromý. Predtým bol členom Divadla práce v Považskej Bystrici a spolu sme prežili necelé tri roky vojenského života ako herci.

Na vojenčine pokračovala ďalšia etapa vášho divadelného života?

Nielenže pokračovala, ale šlo o veľmi intenzívne obdobie. Neskôr som sa dozvedel, že nás dvoch si osobitne vyžiadal sám veliteľ útvaru. Z toho obdobia mám nevšedné zážitky. Celú posádku, ktorú tvorilo približne stodvadsať chlapov, naložili do nákladných áut a pod rúškom noci a dažďa nás previezli do dediny Hluboš pri Pribrene. Len čo sa rozbriezdilo, zistili sme, že sa nachádzame v krásnom areáli zámku bývalého letného sídla prezidenta Tomáša Garrigua Masaryka. Na tých miestach začala armáda vojenskú protiletadlovú posádku. Ihneď po ubytovaní sa začal ostrý vojenský výcvik. V apríli 1951 k nám pribudli nováčikovia a z nás sa stali mazáci. Mali sme viac času, a tak sme založili divadelný súbor Tatran.

Ako ste sa potom dostali na Novú scénu?

Po návrate z vojenčiny som sa vrátil do Dedinského divadla s pôsobiskom v Bratislave. Naše predstavenia navštěvovali režiséri a kolegovia herci aj iných divadiel. Vtedajší režisér a istý čas aj šef činohry Novej scény Janko Klímo mi viackrát ponúkol miesto na Novej scéne. Dlhho som odmietal, lebo som mal rád svoj súbor. Ale prišiel rok 1954 a ja som už mal plné zuby trmácania sa v nepohodlných autobusoch, provizórnych javiskách, na ktorých bolo riskantné sa pohybovať, priestorov bez elektriny, nemali sme ani priadiene šatne. Tak som prijal ponuku a od novej sezóny som nastúpil do činoherného súboru Novej scény.

Ako vás prijali tamojší kolegovia Ivan Mistrík, Julo Vašek, Viliam Polónyi, Vlado Kostovič? Nedali vám najavo, že ste len vidiecky komedian?

O nejakom pohrdaní či vyvyšovaní sa ozaj nedá hovoriť. Všetci tam prišli odniekať. Prijali ma veľmi priateľsky a po celý čas sme dobre vychádzali. Samozrejme, že

Filip Fabiš, Alžbeta v dvoře

som bol rád, že som sa medzi takých výborných hercov dostal. Potešilo ma aj to, že Ivan Krivosudský vtedy začal režírovať novú hru pre deti Zázračný poklad. Dokonca na mňa celý september čakal, pokým sa uvoľním z Dedinského divadla. Obsadil ma do hlavnej roly Bayru. V roku 1954 bola veľkolepá premiéra, úspešná ako aj nasledujúce predstavenia, čiže takto som sa uviedol na Novej scéne.

Počas štyridsiatich piatich divadelných sezón ste si zahráli v mnohých hrách pre dospelých i detských divákov. Priznávate sa, že v rozprávkach ako je Radúz a Mahulienka, Snehová kráľovná, Populuška i v ďalších ste sa doslova našli. Čo vám prinášal kontakt s detským divákom?

Deti sú mimoriadne vnímavé na všetky podnety. Nie je to len slovo, ktoré odznie na javisku, ale aj každý pohyb, masky, kostýmy. Deti veľmi rýchlo pochopia, kto je v rozprávke dobrý hrdina, ktorému treba držať palce, a kto je zlý. Vedia to dať hlasno najavo. A vtedy herec s obecenstvom doslova žije.

Pravdaže, vyskytli sa aj zvláštne prípady počas predstavenia. S kolegom Milanom Hrabinským sme v jednej rozprávke hrali zlých strážníkov. Na hlavách sme mali plechové prilby a vyzerali sme asi zlovestne, lebo žiaci z jednej školy, najmä chlapci, čo sedeli v prvých radoch, si vyrobili, ani neviem z čoho, možno z požutého papiera alebo z drôtikov, guľôčky a tým triafali z gumipušiek do našich prílb. Neverili by ste, aký rachot to robilo. Až sme museli prerušiť predstavenie, lebo hrozilo, že by niektorému z nás trafili do oka. Taktôto transparentne dávali najavo svoj nesúhlas voči nepríateľovi. Som rád, že mi život dožičil takéto možnosti. Teraz, keď mám problémy s nohami, si už na skvelé javiskové zážitky iba spomínam. Ale s láskou.

Anna Sláviková

Slováci na Piave

V Podtatranských novinách v čísle 20/7 zo 14. mája 2013 vyšiel článok „Potomkovia legionárov z talianskeho frontu“, kde Taliančka obchodná komora prišla s iniciatívou uctiť si pamiatku československých legionárov, ktorí v prvej svetovej vojne bojovali na strane Talianska, pamätnou tabuľou. Vyzývajú našich občanov, potomkov legionárov z talianskeho frontu, aby o nich podali informáciu.

Vsetci veľmi dobre vieme, že obidve svetové vojny 20. storočia boli nezmyselné a milióny vojakov a ľudí na obidvoch stranach frontov položili svoje životy. Naši mladí ľudia, narodení po roku 1975, už nevedia vôbec nič o týchto udalostiach. Dokazujú to rôzne prieskumy v televíziach. V prvej svetovej vojne bojovali proti rakúsko-uhorskej armáde armády Dohody. Už v roku 1917 rakúsko-uhorská armáda bojovala z posledných síl a do nej boli povolaní aj veľmi mladí chlapci, ktorí v tomto roku dovršili 18. rok. To, že boli nútene bojať na fronte, za to nemohli a v podstate ani nevedeli, prečo bojujú. Hlavne vedomostná úroveň slovenských chlapcov bola veľmi nízka.

Pochádzam z malej dedinky Brutovce, okres Levoča. Začiatkom päťdesiatych rokov, keď som bol ešte žiakom základnej školy, mi otec rozprával svoje zážitky z prvej svetovej vojny.

Môj otec Ján Gordiak sa narodil 19. mája 1899 v Brutovciach a zomrel 2. mája 1969. Od roku 1905 do r. 1911 absolvoval základnú školu, väčšinou v maďarskom jazyku a bolo to cez zimy.

V máji 1917 dovršil vek 18 rokov a hned bol povolaný do armády. Na jeho rozprávanie si takto spomínam:

Narukoval do Košíc a po troch mesiacoch tvrdého pešiackeho výcviku a pod velením maďarských veliteľov presúvali sa na front. Dostal sa až do Talianska ku slávnej rieke Piava. Tu bol front už niekoľko mesiacov zablokovaný. Väčšinu času prežili v zákopoch. Jedla bolo málo a aj to len konzervy. Pitnú vodu nedostávali, a keď sa chceli napíti, mohli len v noci, a to tak, že ležiačky cez breh Piavy vojaci sa pochytili za nohy a posledný nabral vody priamo z rieky. Aj hygienické podmienky boli veľmi zlé. Miesto záchodu používali prázdnu plechovku od konzervy, a keď ju vyhodili zo zákopu, vojaci z druhej strany rieky začali okamžite streľať. Istotne si mysleli, že sú to ručné granáty. Veľmi veľa vojakov ochorelo na maláriu s vysokými horúčkami a hnačkami. Mnohí na mieste aj zomreli. Koniec vojny ho zastihol ešte v Taliansku, ale už tiež v tăžkej chorobe. Ich cesta domov bola strastiľná. Železnica bola väčšinou zničená, doprava žiadna, preto väčšinu cesty išli pešo alebo na vozoch, keď ich niekto zobrajal. Otec sa domov vrátil tesne pred Vianocami 1918 s maláriou a jeho telesná váha bola 39 kg.

Aj jeho otca a môjho starého otca Jána Gordiaka (1875–1953) zastihla prvá svetová vojna. Roku 1913 odišiel do USA za prácou. Domov sa vrátil začiatkom roka 1917. Veľmi sa tešil na svoju rodinu. Vojna v Európe však zúrila a aj on musel narukovať a zapojiť sa do vojny. Kedže mal v tom čase už 42 rokov, dostal sa do zázemia na zabezpečovacie práce pre front. Po skončení vojny sa šťastivo vrátil domov.

V roku 1914 žilo v Brutovciach okolo 400 občanov. 69 mužov narukovalo do vojny a z nich 14 mladých mužov zomrelo na následky zranenia a vojnového utrpenia.

V Brutovciach je na kostolnom dvore pamätník padlých Brutovčanov v 1. a 2. svetovej vojne, postavený roku 1946. Na prvom mieste je meno Alfonz Biroščák, rok narodenia 1889, ktorý padol začiatkom 1. svetovej vojny. Jeho skutočný príbeh je nasledovný:

Alfoz (1889) a Žofia (1894) sa mali veľmi radi a rozhodli sa, že sa zoberú. Svadba bola vo februári 1914. V apríli zistili, že čakajú dieťa. Prišiel júl a manžel dostal povolávací rozkaz v rámci mobilizácie rakúsko-uhorskej armády a narukoval do pripravovanej prvej svetovej vojny, ktorá začala 3. augusta 1914. Koncom septembra prichádza smutná správa, že Alfonz na fronte padol. V novembri 1914 sa mladej vdove narodila dcéra Marta, ktorá nikdy nevidela svojho otca. Jej matka ju vychováva v tăžkých vojnových podmienkach. Roku 1935 sa Marta vydáva za Michala (1907), môjho strýka a mamu berú do spoločnej rodiny. Žofia bola vdovou až do svojej smrti. Dnes ešte žijú jej traja vnuci – Karol, Alfonz a Jozef, ktorí sa dozvedeli o osude ich starého otca Alfonza od svojej starej mamy.

Je skutočnosťou, že na obidvoch stranach rieky Piavy bojovali proti sebe českí a slovenskí vojaci. Legionári vedeli, za čo bojujú – rozbitie Rakúsko-Uhorska a vznik Československej republiky. Na druhej strane naši otcovia boli nútene bojať nie za svoje záujmy, ale za záujmy vlastného nepriateľa. Spoločnými silami dosiahli svoj cieľ a 28. októbra 1918 bola vyhlásená Československá republika.

Mgr. Fabián Gordiak

Literatúra žije

V knihe nedávno zosnulého ruského prozaika Andreja Bitova (1937–2018) Arion s esejami venovanými osobnosti a dielu básnika A. S. Puškina (1799–1837) ma zaujala veta: „Každý normálny spisovateľ, tým viac Puškin, nepíše sám: zaňho píše autor.“

Vybrala som citát z Bitovovej eseje s názvom *Trojakosť Puškina*. Po jeho prečítaní som si uvedomila, ako presne vystihol autorskú pozíciu i oblúk reálneho tvorivého procesu. No zároveň sa mi v hlave vyrobili aj myšlienky. Z Bitovovej predstavy vychádza, že literárne dielo vznikne v dôsledku pôsobenia uvedenej zdvojenosti. Rozširuje ju však smerom ku strojnásobeniu prostredníctvom interpretáčnych daností textu. V línii svojho uvažovania sa vyslovuje na margo známej predstavy, že text je druh energie, ktorá je odovzdávaná čitateľovi, pričom čítanie pokladá za formu spoluautorstva: „Zakúšanie je druhé prečítanie, ak je kniha prečítaná až do konca. Znovu nadobúda svoj objem, ale objem vo vedomí čitateľa.“ Píše o „trojakosti“, prechádzajúc od čítania Puškinovej tvorby k čitateľskej interpretácii, špeciálne k takej, akej je schopný výtvarník, ktorý ju potom vyjadri v obrazu. Tu konkrétnie použil ako príklad kultové grafiky ruského ilustrátora V. A. Favorského (1886–1964) k Puškinovým *Malým tragédiám* (1830). Výtvarníkova interpretácia v obrázkoch podľa Bitova predstavuje pre texty ďalšiu fázu ich jestvovania. Jeho uvažovanie teda otvára pohľad na viacmediálnosť umeleckého diela.

Spontánne sa mi žiadalo napriek rozvinutej línii Bitovovho uvažovania vrátiť sa nasäť k dielu, k jeho napísaniu, v duchu povestného kruhu, ktorý sa ním začína i končí. Vynárali sa otázky typu – a čo literatúra? Kedy vnútri textu, vnútri procesu písania, možno hovoriť o podobnom znásobovaní? Znásobovanie v próze by sa napríklad mohlo odražať v koncepcii ústrednej postavy a súvisiť s mierou autobiografickosti, niekedy zdanlivej, kde kategóriu pamäti nahrádza autorská fantázia... Autobiografickosť by mohla doklaďať paralelnosť ozajstného a fiktívneho vo vzťahu k autorovi. Alebo v duchu napohľad nereálnej predstavy, hoci v sku-

točnosti celkom reálnej – pomyselného autora, ktorý pri písaní selektuje proces písania a diktuje spisovateľovi, ako a čo písat. Alebo ešte inak – v dejinách literatúry boli spisovatelia, ktorí vystupovali pod niekoľkými autorskými menami a zároveň aj tvorili v niekoľkých autorských „ipostá-zech“ (z ruského originálu, po slovensky trojjedenosť, pozn. red.). Táky bol napríklad portugalský modernista Fernando Pessoa (1888–1935), pre ktorého tvorbu je charakteristická s tým súvisiaca špecifická fragmentárnosť. Takáto úryvkovitosť, ako aj menlivosť, strata autorského „ja“, je vlastná asi najviac autorom moderny. Nepriamo viedla aj k predstavám štrukturalistov o tzv. smrti autora.

Uvediem príklad ruského modernistu Andreja Belého (1880–1934), ktorý sa vlastným menom volal Boris Bugajev. Jeho umelecký pseudonym mohol naznačovať všeličo, ale dozaista obsiahol dištancovanie sa od samého seba v reálnom svete. Tento moment zachytila ruská poetka Marina Cvetajevová (1892–1941), keď sa o jeho umeleckom mene vyjadrila ako o psychoanalytickom probléme. V eseji *Zajatý duch* (1934) k tomu napísala:

Písacie náčinie Dostojevského

„.... ani vlastným Borisom, ani Andrejom sa necítil byť, ani s jedným z nich sa nestotožňoval, ani v jednom z nich sa nespoznal, takto aj predefinoval celým svojím životom medzi prisúdeným Borisom a vytvoreným Andrejom, ohlasujúc sa len na ‘ja’. Jeho obojakosť sa na Borisovi Nikolajevičovi Bugajevovi a Andrejovi Belom nielen odrazila, ona nimi bola vyvolaná. ‘S kým hovoríte? So mnou, Borisom Nikolajevičom, alebo so mnou, Andrejom Belým?’ ... Belyj sa šiel roztrhať medzi prisúdeným Borisom a svojvoľne vytvoreným Andrejom. Každý literárny pseudonym je prvorado zrieknutie sa otcovského mena, lebo sa s otcom nezlučuje, vylučuje ho. Maxim Gorkij, Andrej Belyj – kto je ich otcom? Každý pseudonym je podvedomým zrieknutím sa nástupníctva, dedičnosti, synovstva. Zrieknutie sa otca. No nielen zrieknutie sa otca, ale aj svätca, pod patronát ktorého patríš, aj viery, v ktorej si bol pokrstený, aj vlastného útleho detstva, aj matky, ktorá volala Boriu a žiadneho Andreja nepoznala, zrieknutie sa všetkých koreňov, či už cirkevných alebo pokrvných. Avant moi le déluge! Len ja sám!“ (V prípade Maxima Gorkého však ide o opačný prípad. Alexej Maximovič Peškov naopak sa zriekol svojho krstného mena Alexej a prijal otcovské meno Maxim, ako pamiatku na otca, ktorého miloval a cítil. Pseudonym začal používať ako autor popisujúci ľudí „na dne spoločnosti“ s ich horkým životom. Preto sa rozhodol byť navždy Maximom Gorkým, pozn. redakcie.)

Takéto konfigurácie si možno predstaviť v kontexte moderny. Bitov nás však voviedol do iných kontextov: Uvažuje o Puškinovi, básnikovi tzv. zlatého veku ruskej poézie. Jeho uvažovanie o Puškinovi prebieha vnútri jednej, domovskej, ruskej kultúry. Puškin ako ruský spisovateľ nemá potrebu vykročiť z nej smerom von. Neodkrýva svoje videnie smerom k nad-

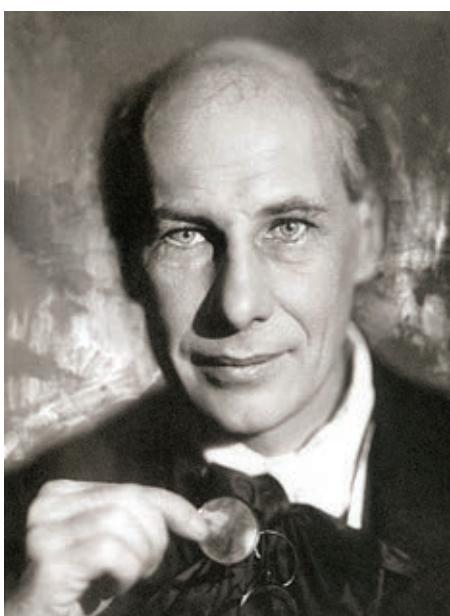
národnému, inonárodnému, čo podľa mňa k Puškinovi ako celosvetovo uznávanému tvorcovi zákonite patrí. A príom cesta k „znásobeniu“ autora a jeho tворivého výkonu ponad hranice pôvodnej kultúry existuje. Je ňou preklad. Bitov sa otázky prekladovej tvorby nedotkol, nebola objektom jeho záujmu, ale objektívne – nie je to ďalšia cesta? A nie bežná, veď zmnohonasobňuje rádius pôsobenia diela i autora. Dôležité je, že súvisí s písaním, s textami. Vďaka prekladom dielo nadobúda iné životy, ožíva v iných jazykových a kultúrnych prostrediacach. Ak sa uchýlim k obraznému vyjadreniu, preložené dielo sa dá vidieť ako riečny okruhliak, ktorý sa hodí na vodu, pričom viacnásobne poskocí. V miestach, kde sa vody dotkne, na nej zanecháva rozsirujúce sa kruhy. V takýchto živých, pulzujúcich „dotykoch“ dochádza aj ku konfrontácii s inými literárnymi tradíciami, neraz polemickej, ked' sa prekladové dielo príveľmi vymyká zabehnutým recepčným predstavám. No ale čo ked' je dielo v rámci jednej, voči originálu „inej“ kultúry preložené viackrát a vznikne prekladová séria? V takom prípade sa už dá hovoriť o príspevku k dejinám diela. Takýto príspevok tvorí v istom zmysle samostatné dejiny, odlišujúce sa od dejín originálu, hoci zároveň je s nimi prepojený. Celkom na začiatku tak či onak stojí originál...

Puškinov slávny román vo veršoch *Eugen Onegin* (1823–1830) má na Slovensku dokonca päť prekladov, ktoré vznikali a boli publikované v rôznych obdobiach: Už r. 1900 bol uverejnený preklad Samuela Bodického, v r. 1943 a 1948 sa publikoval preklad Janka Jesenského, v r. 1973 a 1982 (a tiež v reedíciách r. 1999 a 2001) vysiel preklad Ivana Kupca, potom v r. 2002 preklad Jána Štrassera a naposledy v r. 2010 starší preklad Ivana Izakoviča. Dá sa teda hovoriť o pätnásobnom „zmnožení“ autorovej tvorby v inej kultúre. Niekoľko asi namietne, že máloktočí preklad v úplnej komplexnosti obsiahne hodnoty, ktoré má v sebe zakódované pôvodný text, preto nie je namieste hovoriť o viacnásobnom autorovi a jeho diele... Ale nepochybne sa dá hovoriť o šírení signálu, ktorý vyslal práve originál.

Vrátim k spomenutému spisovateľovi Andrejovi Belému. Jeho tvorba bola podstatne prijímaná v rámci česko-slovenského recepčného „kanálu“, kde na počiatku stojí český preklad románu *Peterburg* (1913–1914), vytvorený znalcom literatúry Bohumilom Mathesiom v r. 1935.

Portrét A. S. Puškina, V. A. Tropinin 1827

A. Belyj, 1929

V. A. Favorskij, Mozart a Salieri, ilustrácie k Maľmu tragédiám A. S. Puškina, 1961

Neskôr v 60. rokoch pribúdali preklady poézie (J. Kabíčka) i prózy (J. Šandu) na českej strane a jednej z experimentálnych symfónií (*Návrat* v preklade R. Dvořákovej-Žiaranovej) na strane slovenskej. Kým – ako sa zdá – české prostredie zatiaľ recepciu Belého tvorby vyčerpalo 20. storočím, na Slovensku sa zintenzívnil záujem o ňu až v 21. storočí, keď bola v jeho prvých dekádach publikovaná vlna prekladov prózy i poézie (básnické preklady J. Kvapila, J. Andričíka, moje preklady románov *Peterburg*, *Strieborný holub*). Ide o také isté šírenie, formu znásobovania tворivého pôsobenia ruského spisovateľa.

A v akom pomere je v zmysle takého znásobovania prekladateľ a autor originálu? Ako vnímať prekladovú tvorbu voči pôvodnej tvorbe? Ved' niekedy, najmä pri prekladoch poézie, sa prekladajúci (prebásňujúci) básnik voči autorovi môže ocitnúť v roli súperiaceho druhého autora, ak je jeho prebášenie obzvlášť vydarené. Nad týmito otázkami som sa kedysi zamýšľala v monografickej knihe *Tabuizovaná prekladatelka Zora Jesenská* (2007) v súvislosti s problematikou kánonu (uznávaných pravidel pozn.red.) v literatúre. Vychádzala som pri tom z úvah o kultúrnej pamäti nemeckého teoretika kultúry Jana Assmana, ktorý píše, že k motívom kánonu, ktorími sú zjavenie a uzavretosť (na materiáli starovekých kultúr), pristupuje ďalší – výklad. V antike poznali tzv. hodogenetické čítanie, pri ktorom učiteľ-hodogéta (ukazovateľ cesty) čitateľovi vysvetľoval zmysel. Od Assmanových myšlienok som sa dostala k prekladu, ktorý patrí tiež medzi interpretačné umenia. Dá sa povedať, že aj prekladateľ a jeho výklad má voči autorovi a jeho dielu takúto hodogenetickú úlohu.

Ak by som mala zhrnúť dané myšlienky, podstatné je jedno: nech sa už hovorí o viacmediálnych interpretáciách rozmnúzujúcich rádius autora a textu vnútri jednej kultúry, alebo o prekladovom výklade, síriacom signále ponad ňu, vždy ide o život literatúry. A ešte, že v oboch prípadoch je základom tohto života (života, nie dejín, hoci aj tých...) – čítanie. Tým sa zároveň vraciame na začiatok Bitovových úvah o Puškinovi, na to miesto, kde píše o energii Puškinovho diela odovzdávanej čitateľovi a ním rovňajanej. Dielo skutočne žije práve vďaka takejto energii. Čítanie patrí medzi veľké pôžitky, ktoré pre svoj život vynášiel človek. Literatúra žije, ak sa číta. Nech žije človek čítajúci!

Eva Maliti Fraňová, foto: Helena Nosková

Finančný analytik Samuel Zubo je vedúca osobnosť pražského spolku Srdcom doma, ktorý iniciuje legislatívne zmeny zákona o možnosti slovenských občanov voliť zo zahraničia. V tejto chvíli my, Slováci žijúci, pracujúci, študujúci v cudzine, môžeme zo zahraničia voliť len vo voľbách do parlamentu. Nie však v prezidentských, komunálnych či voľbách do EÚ. Členovia spolku Srdcom doma zastávajú názor, že je to protiústavné.

SAMUEL ZUBO

V sobotu 16. marca čaká Slovákov prvé kolo volieb hlavy štátu. Váš spolok Srdcom doma, ktorý založili Slováci žijúci v Prahe, prišiel s iniciatívou, ktorá poukazuje na nemožnosť voľby prezidenta či prezidentky zo zahraničia. O čo presne ide? Je to drobná legislatívna vada, alebo neprekonateľný ústavny problém?

Niekedy na prelome rokov 2017/18 som s priateľmi viedol diskusiu o tom, že stáť sice občanov Slovenskej republiky opustili svoju vlast. Každý z nás však cítil spoluzodpovednosť za Slovensko. Veľa sme od svojej vlasti získali a my, ktorí trávime nejaký čas v zahraničí, by sme si mali nájsť cestu, ako to domovine oplatiť. Zaujímame sa o to, čo sa deje na Slovensku a každý z nás túži po tom, aby Slovensko bolo modernou krajinou, kde je radosť žiť a odkiaľ už snáď ďalšie generácie nebudú musieť utekať. Jednou z ciest, ako sa podieľať na správe verejných vecí, je voľba svojich zástupcov vo voľbách. Ústava SR nám toto právo zaručuje. Nerozlišuje medzi občanmi, či sú takí alebo onakí a kde sa práve v ten deň nachádzajú – všetci máme rovnaké právo voliť. Zákon 180/2014 Z.z. však ide proti Ústave a obmedzuje volebné právo len na občanov, ktorí sú v čase volieb na Slovensku. Preto žiadame poslancov NR SR o zmenu tohto zákona.

Cítite ochotu predstaviteľov vlády zaoberať sa týmto problémom? Zaujíma ich to?

Za ten rok, počas ktorého sa stretávame s poslancami NR SR, cítime u nich posun. Mnohí si na začiatku mysleli, že zastupujeme občanov, ktorí sa natrvalo presídli. To je ale omyl. Vysvetľujeme im, že ktokoľvek z občanov žijúcich na Slovensku môže v čase volieb vycestovať do zahraničia a prichádza tak o svoju možnosť voliť. Hovoríme o tisícoch občanov, ktorí nemôžu ovplyvniť, kde sa v čase volieb budú nachádzať. Z podpisov petí-

cie vyplýva, že až 80 % signatárov žije na Slovensku. Téma sa stáva stále zaujímavejšou s blížiacimi sa prezidentskými voľbami. Na našich webových stránkach a sociálnych sieťach komunikujeme verejnosti, ktorí z prezidentských kandidátov súhlasia s možnosťou voliť zo zahraničia.

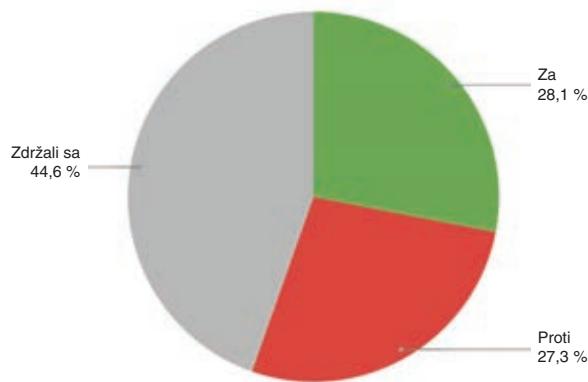
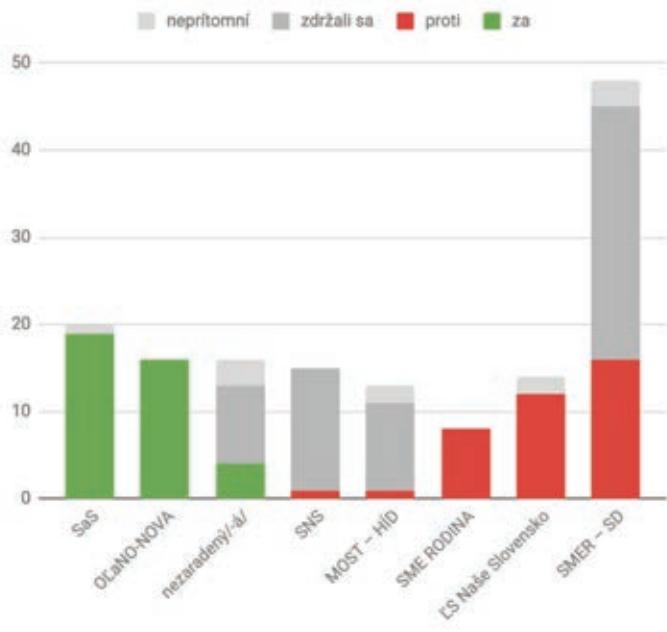
S veľkou odozvou sa stretlo publikovanie informácií o hlasovaní 1. 2. 2019 v NR SR, kedy sa hlasovalo o poslaneckom návrhu za voľbu poštou pre všetky voľby, či už prezidentské, krajské alebo tie do EÚ. Návrh neprešiel, pretože takmer 45 % poslancov sa zdržalo hlasovania. Mnohí z poslancov, ktorí nám prezentovali podporu návrhu, sa nakoniec zdržali hlasovania, či dokonca boli proti. To bolo veľké sklamanie a pochopili sme, že slovná podpora nič neznamená.

Kedže sme počítali s tým, že to bude beh na dlhú trať, niekoľko mesiacov pred hlasovaním sme začali spolupracovať s advokátskou kanceláriou Stentors. 4. 2. 2019 sme začali zbierať podpisy pod **Návrh na začatie konania o súlade právnych predpisov** podľa článku 125 ods. 1 písm. a) Ústavy Slovenskej republiky (skrátené podanie na Ústavný súd). Ústavný súd bude rozhodovať o tom, či vyradenie občanov z volebného procesu z dôvodu využívania práva na slobodný pohyb je, resp. nie je v rozpore s Ústavou SR.

Teraz trošku osobnejšia otázka. Študovali ste lesnícky odbor na Technickej univerzite vo Zvolene, nemáte teda právnické vzdelanie ani politické skúsenosti. Ako sa to stalo, že práve vás natol'ko trápi otázka možnosti volieb zo zahraničia, že ste vynaložili nemalé úsilie, čas i peniaze, aby ste iniciatívu rozhýbali. Pýtam sa na vašu osobnú motiváciu a hnaciu silu.

Lesník je polyhistor. Musí rozumieť ľuďom, prírode, technike, financiam aj právu. Na strednej škole som bol väšnivý skaut, a tak bol lesnícky odbor pre mňa veľmi ľahkou voľbou. Počas

Umožniť občanom voľbu poštou vo všetkých voľbách?
Hlasovanie poslancov NR SR 1.2.2019

štúdia som začal inklinovať viac k výpočtovej technike. Popri lesníctve som si osvojil vedomosti, ktoré som po skončení univerzity hned využil ako programátor a neskôr analytik. Chvíľu som pôsobil vo vývojovom centre MV SR v Banskej Bystrici. Tam som videl neuveriteľnú mieru neefektivity. Preto som veľmi rýchlo skončil a odišiel do Prahy.

Mám dcérku Barborku, ktorá má 8 rokov. Miluje Slovensko a najradšej by sa prestáhovala z Prahy na Slovensko. Dokonca už oznamila aj spolužiačkam v škole, že sa stáhujeme. Ona mi pripomína, odkiaľ pochádzam a kým som. Praha poskytuje skvelé pracovné príležitosti, kultúrne vyžitie, ale srdce ma stále ľahá na Slovensko. Preto venujem svoj čas pozitívnej zmene na Slovensku. Bez slovenskej emigrácie by kedysi nevzniklo demokratické Československo. Som presvedčený, že ak chceme byť hrdí na našu vlast, musíme pomôcť aj my zo zahraničia.

**Pochádzate z Rimavskej Soboty, čo vás zavialo do Prahy?
Stále círite, že ste svoje srdce nechali doma a jedného dňa sa k nemu vrátite?**

Situácia v Rimavskej Sobote je veľmi ťažká. Mnohí ľudia stratili dôveru v politikov, pretože tí im za každej vlády nasľubovali investície, ktoré nikdy neprišli. V polnohospodárskom regióne neprebehla transformácia a jediným riešením pre mnohých bol odchod. Región je vyľudnený a obyvateľa, ktorí ostali doma, sú právom nahnevaní. Preto mnohí zo zúfalstva, iní z pomsty podporujú extrémizmus. Je potrebné podporiť v regióne malých a stredných podnikateľov, odbremeniť ich od byrokracie, aby mohli vytvárať pracovné miesta pre tých, ktorí zostali, ako aj pre tých, ktorí by sa radi vrátili. Nútiť ľudí, aby chodili na týždňovky do závodov na západnom Slovensku, nie je riešením.

Monika Pulišová

Foto: archív Samuela Zuba

Recept na úspech, bohužiaľ, NEEXISTUJE

Ak nepatríte k ľudom, ktorí veria tomu, že človek musí íť v ústrety svojmu šťastiu, možno vás o tejto pravde presvedčí rozhovor s módnou dizajnérkou Ivanou Kuráňovou. Je živým dôkazom toho, že aj na Slovensku máme šikovných a talentovaných ľudí, ktorí na vlastnej koži zažili veci, o ktorých sa nám môže snívať iba v najtajnejších predstavách.

Ako sa človek stane módnym dizajnérom? Bol to od malička tvoj sen?

Od malička som rada šila bábikám. Vždy som sa snažila vylepšiť ich outfit! Potom som sa chcela obliekať inak, ako bolo dostupné v obchodoch. Šila som si pre seba a rodinu, a to prerástlo do lásky k navrhovaniu.

Tvoju kariéru v tejto oblasti naštartoval hlavne odchod do Anglicka. Odišla si do sveta s týmto zámerom?

Do Anglicka som odišla asi ako všetci. Naučiť sa jazyk. Mala som však plán, že sa prihlásim na London College of Art, kde som si urobila postgraduálny kurz Crea-

ted Pattern Cutter. Tam si ma všimol môj učiteľ a ten mi navrhol, či by som nechcela učiť študentov na prestížnej škole Royal College of Art. Bola som veľmi šťastná. Odvtedy to išlo samo.

Pracovala si pre známe módne značky ako Marchesa alebo Roksanda Ilincic. Presadiť sa v tejto brandži pre mladé dievča zo Slovenska určite nie je jednoduché. Ako sa ti to podarilo?

Išla som jednoducho na pohovor a ľuďom som sa zapáčila. Vonku v UK a najmä v USA je dôležité ukázať, čo viete robiť a ako to viete robiť. Tam ich nezaujíma, kto je váš otec či matka a koho známeho poznáte. To sa mi veľmi páči. Rozhoduje talent a chuť robiť či zlepšovať sa každý deň.

Vytvárala si kolekcie šiat aj pre slávneho návrhára Alexandra McQueena. Mala si možnosť spoznať ho osobne?

Alexander McQueen bol a pre mňa stále je fenomén. Začal ako jeden z mála vidieť módu inými očami, a to bolo pre mnohých ďalších po ňom veľmi inšpirujúce. Ak by som ho mala prirovnáť k niekomu v hudobnom biznise, tak by to boli Beatles. Pre Alexandra som robila strihovú dokumentáciu k modelom. Nikdy som sa s ním nestretla osobne, myslím, že vtedy, keď som tam bola, sa začalo to jeho neslávne obdobie, ktoré skončilo tak nešťastne... Spolupracovala som s jeho hlavnou asistentkou, ktorá potom po jeho smrti prevzala značku.

Šila si šaty pre svetové celebrity zo sveta filmu alebo politiky. Môžeš nám priblížiť, ktoré známe osobnosti si obliekala?

Áno, podielala som sa na oblečení pre manželku britského premiéra Davida Camerona Samanthu, manželku amerického prezidenta Michelle Obamavú, Penelope Cruz, Claudiu Shiffer, Scarlett Johansson, Cameron Diaz, nórsku princeznú Mette-Marit, anglickú princeznú Kate Middleton atď. Bola to zaujímavá a vzrušujúca práca.

Pri svojom pôsobení v Spojených štátach si sa stretla aj s americkým producentom Harveyem Weinsteinom. Čo si myslíš o kampani „me too“? Nie je to iba nafúknutá bublina?

Harvey Weinstein je mocný muž, ktorý si je istý úspechom, ktorý dosiahol vo filmovom priemysle. Ja som mala vždy z neho príjemný pocit. Ku mne bol vždy milý a veľmi zdvorilý. Myslím, že s tou nafúknutou bublinou máš asi pravdu. Nechcem nikoho urazíť, alebo niečo zláha-

čovať, ale všetci dobre vieme, ako to tam za „veľkou mlákkou“ občas chodí.

Po rokoch strávených v zahraničí si sa rozhodla vrátiť na Slovensko. Čo tā viedlo k takému rozhodnutiu? Nebol to príliš veľký šok?

Vrátiť sa späť na Slovensko bol veľký krok a aj trochu šok, ale neľutujem to. Doma je doma. Hlavne pre deti, ktoré majú lepšie detstvo tu ako v Londýne. A majú tu celú rodinu so starými rodičmi. Tí sú z toho asi najviac šťastní.

Ako vnímaš rozdiely vo fungovaní módneho priemyslu vo svete a u nás doma, na malom Slovensku?

Na Slovensku módu isto nediktujeme. Módne trendy prídu od veľkých značiek

z Paríža, New Yorku, Londýna, Milána. Aj tak sme na Slovensku schopní si vytvoriť vlastný štýl. Tu však nie je kúpna sila. Ľudí ovplyvňuje v rozhodovaní skôr cena ako kvalita výrobku. A to je veľká škoda pre všetkých. No myslím, že pomaly sa to začína meniť. A pomaly je veľmi pomaly.

Rozbehla si svoju vlastnú značku Ferity, spolupracuje s československou legendou Nehera. Aké sú tvoje ďalšie plány do budúcnosti?

Chcem sa viac venovať mojej značke, ktorú často odsúvam na druhé miesto pred inou zákazkou či rodinou. Rada by som Ferity rozbehla naplno už v tomto roku. Postavili sme v Ružomberku nový moderný ateliér v centre mesta, tak dúfam, že to bude ten bod, od ktorého sa značka Ferity odrazí do nového života. Pripravujeme moderný web ako aj e-shop. Veľmi sa na to všetko nové, čo príde, tešíme.

Tvoj život znie ako rozprávka. Máš nejaký recept na úspech?

Rozprávka? Ono to tak vyzerá, keď sa na to pozeráš zvonku, to si myslí veľa ľudí, ktorí sa nevenujú tomuto biznisu, lebo vidíš len ten obal z toho celého. Ale za tým všetkým je kopa práce, odriekania, stresu a aj slz. Recept na úspech? Myslím, že chut' tvoriť a ohromné množstvo tvrdej práce, no a samozrejme tá nevyhnutná štipka šťastia, sa vždy niekde odzrkadlia. Recept na úspech, bohužiaľ, neexistuje.

Rozhovor spracoval: Vladimír Duben

Foto: archív ateliéru Ferity

Zvyky pri vojenskom odvode na Kysuciach

v 1. polovici 20. storočia

Osobitnú skupinu zvykov životného cyklu tvorili zvyky súvisiace s vojenskými odvodmi a rukovaním regrútov na vojnu. Podobne ako piesne s regrútskou tematikou sa dávali do súvislosti s vojnami, v minulosti sa odohrávajúcimi na našom území, ale predovšetkým s historickými lapačkami alebo verbovačkami mládencov, a to aj na Kysuciach. „Regrút“ je starší názov prevzatý z nemeckého jazyka (der Rekrut – odvedenec, branec, nováčik). Označoval muža v čase od odvodu až do odchodu na vojnu. Neskôr bol zavedený pojem branec, ale používalo sa aj pomenovanie odvedenec, zverbovanec, zverbovaný, povolanec, nastupujúci vojak.

Z história vojenskej služby

Povinná vojenská služba prešla počas svojej história viacerými podstatnými premenami a predchádzali jej rôzne druhy vojenských povinností. Základom uhorského branného systému bola insurekcia, banderiálny systém, portálne vojsko stolíc a neskôr feudálne najímanie vojakov do žoldnieriskeho vojska, ktoré sa nazývalo verbunk (z nemeckého werben – najímať, získavať). 15. júna 1715 schválil Uhorský snem na návrh kráľa Karola III. zriadenie stálej armády. V roku 1802 armáda prešla významnými organizačnými zmenami, keď bola zrušená dovtedajšia doživotná vojenská služba. Nahradená bola desaťročnou službou pri pechote a vozatajstve, dvanásťročnou pri jazdectve a štrnásťročnou pri delostrelectve a technických zbraniach. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní, v roku 1867, bola na území Slovenska zavedená všeobecná branná povinnosť. Dĺžka aktívnej vojenskej služby bola stanovená na tri roky. Panovník František Jozef I. podpísal 5. decembra 1868 zákony o brannej moci, vlastibrane a domobrane. Popri spoločnej cisárskej a kráľovskej armáde (c. a k. armáde) bola zriadená aj uhorská kráľovská vlastibrana (*honvédstvo*). V roku 1912 bola na základe nového branneho zákona skrátená vojenská služba na dva roky, u jazdectva, delostrelectva a špeciálneho vojska bola stanovená na tri roky a u námorníctva na štyri roky.

Po skončení 1. svetovej vojny a vzniku novej Československej republiky bol schválený Branný zákon č. 193/1920 Zb. z. a n.

z 19. marca 1920, v ktorom bola stanovená dĺžka pravidelnej vojenskej prezenčnej služby na 14 mesiacov a postupne sa predlžovala na dva roky. Počas 2. svetovej vojny ostala dĺžka prezenčnej vojenskej služby (24 mesiacov) na území Slovenska nezmenená. Po skončení 2. svetovej vojny platil na území Československa branný zákon z roku 1920 a od 1. októbra 1949 nadobudol platnosť nový branný zákon.

Zvyky pri vojenskom odvode

Základným podnetom vzniku osobitnej skupiny zvykov životného cyklu bol vojenský odvod, ktorý bol v Uhorsku zavedený v 18. storočí, po zriadení stálej armády. Napriek tomu sa dochoval záZNAM

z roku 1843, keď obecní zástupcovia obce Zákopie vybrali konkrétnych mládencov z obce a potom ich násilne chytili, uväzniili a transportovali k regimentu do Trenčína. Takéto lapačky bývali v tej dobe už nahradzанé inými spôsobmi odvodov založenými na dobrovoľnej báze či žrebovaní.

Vojenský odvod (*Asentirka*, z nemeckého die Assentierung – odvod k vojsku) bol v podstate zisťovaním schopnosti mužov pre vojenskú službu. Systematicky sa ním dopĺňal stav vojska a súčasne bol efektívnejší i rýchlejší ako dovtedajšie spôsoby získavania regrútov. V októbri pred nadchádzajúcim odvodom sa z matriky urobil výpis všetkých mužov, ktorí v nasledujúcom roku mali dosiahnuť 21 rokov a následne

Hotel Reich v Čadci, okolo roku 1920. Archív Kysuckého múzea v Čadci.

bol poslaný obecnému úradu. V novembri sa museli prihlásiť u predstavenstva obce všetci mladenci, ktorí podliehali odvodovej povinnosti. Richtár v decembri na základe výpisov a prihlásených zostavil zoznam, ktorý poslal župnému úradu. Ten po prekontrolovaní a opravách dal zoznam verejne oznámiť. Pred samotným odvodom sa v mestách a centrach obcí vylepovali oznamy o konaní odvodu. V odľahlých osadách ich prečítal hlásnik, bubeník či pomocník richtára (*boženík*), ktorí zvolávali ľud bubenováním, zvonením zvonca a trúbením na trúbku. Aj farár v kostole oznamoval správu o odvodoch. Vďaka tomu sa správu dozvedel každý mládenec alebo aspoň jeho rodina. Neskor sa rozšírilo osobné doručovanie oznámenia o odvode poštárom alebo pracovníkom obecného úradu. Mladenci zvykli hovorieť: „*„prišol mi lístek, tak musím ísť na odvod“*.

V 20. storočí sa hlavné odvody konali v Rakúsko-Uhorsku každý rok od 1. marca do 30. apríla, vedľajšie boli vypisované podľa potreby. Regrúti boli predvádzaní predstaviteľmi obce (richtár, obecný úradník – *boženík, prísahň*) podľa odvodových okresov do príslušného mesta, k prehliadke pred komisiou skladajúcou sa z predsedu – štábneho dôstojníka, subalterného (podriadeného) dôstojníka doplnovacieho, vojenského a občianskeho lekára, z politických úradníkov a poddôstojníkov – pisárov. Ak lekári odvodovej komisie zistili spôsobilosť regrúta pre vojenskú službu, bol povinný ju absolvovať v plnom rozsahu. V prípade zistenia, že regrút je momentálne neschopný, jeho nástup na vojenskú službu bol odložený.

Regrúti po odvode dostali určovací list k jednotlivým druhom vojska, na základe

svojich fyzických a psychických schopností. Zároveň sa na nich vzťahoval zákaz opustiť hranice štátu. Tí, čo sa hlavného odvodu nezúčastnili, sa museli zúčastniť neskoršieho odvodu. Napriek tomu, že vojenské úrady sa snažili, aby odvody boli okázale, a tým aj populárnejšie, najvyšší počet tých, čo sa nedostavili, bol z územia Slovenska (aj Kysúc). Dôvodom nízkej účasti okrem chudoby a negramotnosti bolo vystáhovalectvo. Nemalý počet mladencov sa zároveň usiloval vyhnúť vojenskej službe. Najčastejšou výhovorkou bola hluchota a krátkozrakosť. Ďalší predstierali bolesti a záchvaty. Odborná odvodová komisia ich však vo väčšine prípadov uznala schopnými vojenskej služby, najmä počas 1. svetovej vojny. Pre vstup do armády musel branec spĺňať určité podmienky. Musel byť občanom Rakúska alebo Uhorska, telesne a duševne schopný, a jeho minimálna výška musela byť 153 cm a vek 17 rokov pre dobrovoľný vstup.

Špecifické praktiky sa viazali na odvody v čase mobilizácie (1. svetová vojna). V takom prípade sa do armády odvádzali aj všetky zdravé kone schopné na vojenské účely. Na základe vopred danej klasifikácie boli pridelované k jednotlivým plukom. Kôň musel mať vek minimálne 4 roky. U ľažného koňa musela byť minimálna výška 158 cm a u jazdeckého 153 cm. Súčasne boli mobilizovaní aj furmani. Z Kysúc odchádzali na ruský front cez Skalitě smerom na poľský Zwardoň. Niektorí boli na fronte niekoľko mesiacov, iní niekoľko rokov, niekoľkí sa nevrátili.

V období 1. Československej republiky boli starostovia povinní (podľa § 30 branného predpisu) predvádzat brancov pred odvodovú komisiu osobne. Záro-

veň museli od príslušných brancov vybrať potrebnú sumu peňazí na zakúpenie cestovných lístkov a tieto im pred cestou obstará. Zodpovední boli aj za to, že branci mali v deň odvodu zakázané piť alkohol alebo niesť ho so sebou. V tento deň im nesmeli byť dávané ani predávané žiadne liehové nápoje. Tento zákaz sa však často tajne a niekedy aj verejne porušoval. Branci museli byť predvedení k hlavnému odvodu „*v riadnom a čistom stave*“ a so sebou si museli priniesť osobné doklady: predvolanie, potvrdenku a prihlášku k odvodovému súpisu. Zároveň mali predložiť vysvedčenia zo strednej nižšej alebo vyšej školy či vysokej školy. Ak mladý muž nedostal predvolanie na odvod, ale spĺňal povinnosť odvodového konania, musel sa dostaviť na odvod samostatne. Žiadosti o povolenie odkladu prezenčnej služby bolo treba podať písomne dopredu na Okresný úrad pred dňom konania odvodu alebo ústne (v tomto prípade muselo byť do 15 dní po odvode doložené písomne) pred lekárskou prehliadkou alebo najneskorši pri odvode odvodovej komisii, ihneď ako sa branec dozvedel, že je odvedený. Všetky skutočnosti a údaje, ktoré branec uviedol nesprávne, boli trestné. Nesplnenie odvodových povinností sa trestalo penažitou pokutou od 50,- do 3 000,- Kč.

Mnohým mládencom v medzivojnovom období príšla aj pozvánka na odvod do iného štátu. Ich otcovia chodili za čias Rakúsko – Uhorska pracovať do Nemecka a Rakúska ako drotári alebo podomoví obchodníci. Po vzniku 1. Československej republiky si nechali nemecké alebo rakúske občianstvo, aby nestratili prácu ako jediný zdroj obživy. Neskor na to doplatili ich synovia, ktorí museli narukovať do nemeckej

Hotel Myto v Kysuckom Novom Meste, upravo, okolo roku 1930. Archív Kysuckého múzea v Čadci.

Odvod v Kysuckom Novom Meste, rok 1941. Archív Alojza Kontrika.

Hotel Mýto v Kysuckom Novom Meste, vľavo v strede, začiatok 20. storočia. Archív Kysuckého múzea v Čadci.

alebo rakúskej armády ako štátne občania uvedených štátov, i keď sa cítili Slovákm a Kysučanmi. Prejavilo sa to i počas 2. svestovej vojny rukovaním do Nemecka.

Vojenské odvody sa konali v meste Čadca, najčastejšie v hoteli Reich, v Kysuckom Novom Meste v hoteli Mýto a v centrach jednotlivých obcí podľa notariátov. Najbližší príbuzní, kamaráti a dievky odprevádzali mládencov na odvod so spevom a s muzikou. Pred samotným odchodom na odvod dávali frajery svojim mládencom rozmarín, aby ich neodviedli. Ak regrút nemal frajerku ani otca, odprevádzala ho matka a súrodenci. Vzdialenejší príbuzní a kamaráti vyprevádzali mládencov väčšinou len na krížne cesty za osadu. Niektorých pre nezhody v rodine alebo v dedine nevyprevádzal nikto.

Mládenci na odvod odchádzali najčastejšie na voze tahanom jedným alebo dvoma koňmi. Na voze boli pribité dosky, z ktorých boli vytvorené lavice na sedenie. Voz bol ozdobený stromčekmi s farebnými stuhami z textilu alebo krepového papiera. Budúci regrúti išli na voze priamo do miesta odvodu, ale častejšie na železničnú stanicu, kde sa ich sústredilo viacerzo celej dediny.

Mládenci chodili na odvod v tradičnom sviaťočnom odevu, ktorý bol často skromný a chudobný. Obyčajne sa nosili spodné nohavice a košeľa bez goliera, na tom súčasti odevu príznačné pre danú oblasť. Mnohí mládenci dostávali súkenné nohavice, až keď išli na odvod alebo na vojnu. Na začiatku 20. storočia a najmä v medzivojniovom období sa nosenie tradičného odevu vytrácalo a udržiavalo sa len vo vzdialenejších osadách. Hlavne po príchode drotárov zo zahraničia či Amerikánov prenikol do odievania mestský štýl a u mužov sa definitívne ustálilo nosenie čierneho alebo tmavého obleku. Ženy mali oblečený svoj najlepší, resp. sviaťočný tradičný odev, ktorý u die-

vok býval neskôr doplnený novými módnymi prvkami (napr. topánky, šatka okolo krku a pod.).

Pri návrate z odvodu bolo sprievodným znakom odvedených mládencov pierko (*kystka*) a stužky na klobúku alebo mašla so stuhami pripnutými na kabáte vo výške pŕs. Pre všetkých mládencov bez rozdielu robili pierka a stuhy dievky z obce. Ktorí mali frajerku, dostali ich priamo od nej. Regrúti zo vzdialenejších osád mávali na hrudi na kabáte (vľavo i vpravo) dve bohatu zdobené *kystky*. „*Niekterí sa predháňali, aby mali čo najkrajšie kystky na klobúkoch a na kabáte stuhy dlhé takmer až po zem.*“ Počas 1. Československej republiky dostávali regrúti pri odvode trikolóru (bielo-modro-červenú stužku), a neskôr si ju tam kupovali alebo výnimočne zaobstarali v obchode ešte pred odvodom.

Regrúti už cestou z odvodu vyberali do klobúka peniaze na oslavu, hlavne na alkohol. Okoloidúci videli, že majú stužky a pierka – znamenie čerstvo odvedených, a preto im dávali podľa svojich možností aspoň drobné mince. Išlo o nepísané pravidlo, ktorým vyjadrovali podporu regrútom: „*nech sa aspoň trochu zabavia.*“ Čerství odvedenci sa v takom prípade opili

už v meste, a cestou domov spievali a roobili výtržnosti.

Po príchode regrútov z odvodu ich čakali príbuzní i ostatní obyvatelia dediny (najmä mladší). Vítali ich s muzikou. Spolu spievali regrútske i iné piesne, tancovali, oslavovali a pili vonku alebo v krčme až do polnoci, prípadne do rána. Pri tejto príležitosti si regrúti zvolili aj svojho richtára, ktorý bol obdobou richtára mládencov. Ak bol richtárom mládencov čertvý regrút, zastával obe funkcie súčasne. V prípade malého počtu regrútov v osade si mládenci richtára regrútov nevolili.

Ak odvedencov nečakali príbuzní, išli rovno do krčmy. Obvykle si objednali niekoľko poldeci borovičky či slivovice, neskôr jedno alebo dve pivá. Neraz sa pod vplyvom alkoholu pohádali, nielen medzi sebou, ale aj s ostatnými – „*lietali facky*“ alebo sa strhla bitka.

Ak bol z osady len jeden či dva regrúti, po návrate sa zišli v dome odvedeného a tam pri harmonike oslavovali domáci a najlepší kamaráti. Išlo iba o skromné rodinné pohostenia. Neodvedení mládenci sa vracali v tichosti. Od vrstvovníkov si museli vypočúť viaceré uštipačné poznámky: „*že nemali vajca do žufanky, tak ich neodvedli.*“ Aj napriek tomu sa ich rodina väčšinou radovala. Naopak, príbuzní odvedených boli smutnejší a niektoré dievky dokonca plakali.

V tradičnom vidieckom prostredí bol úspešný odvod nielen dôvodom na smútok, ale aj na hrdosť na fyzickú a psychickú zdatnosť odvedenca. Najmä v zrastom nižší mládenci sa obávali, aby ich nevyradili z vojenskej služby, lebo jej absolvovanie bolo kritériom plnoletosti a mužnosti. V lokálnom spoločenstve by im pripísali nižší spoločenský status a nebol by o nich dostatočný záujem zo strany dievok. Väčšina mládencov však považovala odvod za nutnosť, s ktorou sa museli zmieriť.

PhDr. Alojz Kontrík
Kysucké múzeum v Čadci

Odvod v obci Raková, nedatované. Archív Alojza Kontríka

Zabíjačka s tŕžkostami alebo tŕžkosti so zabíjačkou

Hruškovci najradšej zo všetkých dobrôt jedávali mäso. Pečené, varené, dusené i vyprážané. Hlavná vec, že bolo. Rozhodli sa teda, že si dochovajú sviňu. Ale takú, akú ešte nik nedochoval.

Najväčšiu na svete. A tak sa do toho dali. Žrávat dostávala svinka trikrát denne.

Priberala jedna radosť. Mocnela, tlstla a stávala sa nemotornou.

Svinka bola v rodine Hruškovcov predmetom ich každodenných rozhovorov, ba i hádok. S radostami sa obyčajne však snúbia aj starosti. Tak to bolo aj u nich. Svinka sice priberala, no zásoby krmiva sa míňali ako na menšom štátom majetku. Hruškovci zháňali, prikupovali, ale nádoby na obilie stále ukazovali svoje dno. Jedného dňa sa starý Hruška pustil do ráťania a vyrátal hrozný výsledok. Na krmive pre sviňu minuli už o celú tisícku viac, ako je hodnota jej mäsa. Nahneval sa Hruška a hned aj rozhadol o konci jej existencie. Nebude ich sviňa vyjedať, nebude odčerpávať z ich pokladničky. Zima bola pokročilá, sviňa trojmetráková, tak na čo čakať. Určili deň zabíjačky.

V osudný svinkin deň vstávali Hruškovci ešte za tmy. Prichystali všetko potrebné, a keď sa začala schádzať fámilia a pomocníci, horelo už pod kotlom a hriate rozvonialo po celom dvore. Ako sa pri zabíjačke patrí, všetci si najskôr riadne vypili. To aby ich neoziaľalo. Sneh vrždał pod nohami, z úst a nozdier vychádzala biela para. Másiar aj s pomocníkmi sa rozhodným krokom vybrali k chlievu. Otvoria dvere a nukajú svinke na opálke kukuricu. Načahuje sa svinka za kukuricou, načahuje, ale dočiahnut' nemôže. Pridala sa aj gazdiná. Snaží sa svinku vylákať z chlieva. Ale čo to? Svinka sa načiahla za kukuricou a rups! Zašprajcovala sa medzi dverami. Hruška zbledol ako stena. Čo teraz? Ved sviňa je väčšia ako dvere do chlieva. Pochytila ho zlosť. Aj na seba, aj na sviňu. Obrátil sa k majstrovi másiarovovi: „Šéfko, nedala by sa tá potvora rozštvrtiť a povytáhovať po kúskoch?“

Másiar v presvedčení, že to Hruška hovorí pod vplyvom hriateho, ešte ho aj podporil. „Čoby sa nedala. Len by ste museli trochu priplatiť. Granátom som ešte sviňu nezabíjal a kolenačky neporcioval.“

Najedovany Hruška pobehol k šope a hned nato sa vracal so sekerou v ruke. Začal mlátiť do pántov na chlieve, kým nepovolili.

Veľkého úspechu sa však nedočkal. Tým, že vyrazil pánty, priestor pre východ sa veľmi nezväčšil. Niekoľko prítomných mudrlancov mu radilo rozobráť strechu na chlieve a postupne vyberať tehly. „A čo ju budem dvíhať žeriať?“ – kričal Hruška. „Ved' je tŕžká ako lokomotíva.“ Zrazu sa rozbehol a priniesol kladivo a krompáč. „Ked' treba, zvalím aj celý chliev,“ – reval už celkom rozzúrený. Tíkol do steny chlieva, až nakoniec povolila a s hrmotom vypadlo zopár tehál.

Zabíjačka bola nablízku. Všetci tomu verili, len svinka nič nechápala. Trónila si na svojom velikánskom zadku uprostred chlieva a prekvapene sa dívala okolo. Vtom jej Hrušková opäť strčila pred pysk opálku a pomaly ju lákala z chlieva na záhumnie. Ked' už všetci prítomní uznali, že je to vhodné miesto pre jej koniec, másiar schytíl pukál a rutinérskym spôsobom ho priložil k svinkinmu čelu. Pištoľ urobila „puk“ a svinka nič. Len čo ju brok pošteklil. Udivený másiar úkon zopakoval. A to hádam nemal.

Táto strela svinku pošteklila natol'ko, že vyhodila zadkom, strašne skvíkla a tak vrazila medzi okolostojacích pomocníkov, že takmer pustili do gatí. Poniektorí popadali od nárazu, iní od strachu a ostatní sa rozpŕchli na všetky strany. Dvaja dokonca zostali visieť na plote. Svinka sa dostala do ráže. Vyvádzala – strach pozriet. Dráždilo ju už všetko. Krik, praskanie kotla, prichystané rinčiace reťaze i štrngot práve rozšliapaných pohárov od hriateho. Kvičala a behala po záhumní, až vrazila do chátrajúceho plota, ktorý sa pod jej tarchou načisto zosypal. Otvorili sa jej nové možnosti. Ocitla sa na slobode. Najhúzevnatejší krotiteľ divých svín v cirkuse by bledol závistou pri pohľade na výkony tejto zdanlive táravnej obludy. Svinka bežala svojím svinským behom hore kopcom smerom k lesu. Majiteľ Hruška sa konečne prebral z mráket a vyplul jedným dychom: „Zaňou!!!“

Chlapí sa rozbehli za sviňou, narýchlo berúc so sebou porozhadzované náradie. Jeden sekeru, druhý nôž, ďalší kladivo. Bolo že to naháňania. Svinka mala len jednu nevýhodu, a to, že bola sama. Prenasledovala sa striedali, ale ona sa nemala s kým. Nakoniec, každý sa raz vyčerpá. Aj svinka tak dopadla. Ved' sa už nabehala dosť. Celý život si žila v pokoji a pohodlí – a v posledný deň svojho života toľko atletiky. Zastala a tázko dýchala. Vtom Hruška s pomocou suseda zdvihol azda desaťkilové kladivo a ... „prásk“ svinke rovno do čela. Zdalo sa, že sa cirkusové číslo zopakuje. Ale svinka len stála ohromená a nechápala, čo sa deje. Hruška využil jej nehybnosť. Zopakoval úder. Tentoraz s väčším úspechom. Svinka klesla na sneh. Pribehol másiar, pomocníci a konečne zabíjačka dostala tradičný ráz.

Hruškovci i nadáľ majú najradšej zo všetkých dobrôt mäso, ale napriek tomu pred celou dedinou vyhlásili, že už v živote sviňu chovať nebudú. Ved' ani nemajú kde. Trosky chlieva a zválaný plot zostali smutnými svedkami ich zabíjačkových tŕžkostí.

Anna Sláviková

/autor o de la internacia lingvo.../

Dúfajúci doktor ESPERANTO

Nedaleko slávnej budovy viedenskej Secesie sa nachádza na prvý pohľad nenápadný parčík so sochou Ludwiga Zamenhofa. Objavili sme ho viac-menej náhodou pri našich potulkách mestom.

Kto bol tento muž, ktorého sochár vypodobnil ako človeka, zdá sa byť skromného až krehkého, akoby však nesúceho na svojich bedrách tarchu sveta, zmietaného konfliktami a nepriateľstvom? Aký životný príbeh sa skrýva za jeho pamätníkom a bronzovou bustou?

Ludwig Lazar Zamenhof sa narodil 15. decembra 1859 v poľskom Bialystoku, (ktorý bol v tom čase súčasťou Ruského impéria) ako najstarší syn učiteľa jazykov Mordechaja Zamenhofa a jeho manželky Liby Rochly. Do ich rodiny postupne prišielo ďalších desať detí.

Bialystok bol v tých časoch multikultúrnym mestom, kde okrem židovskej väčšiny hovoriacej jidiš žili ďalšie tri veľké jazykové skupiny: Poliaci, Nemci a Bielorusi. Za svoj rodnyj jazyk považoval Ludwig

ruštinu, ktorou hovoril jeho otec a jidiš – jazyk, ktorým komunikoval s matkou. Plynule rozprával aj po nemecky – v jazyku, ktorý jeho otec vyučoval, a stále viac aj po poľsky, jazykom, v ktorom neskôr vychovával svoje vlastné deti. Postupne svoju lingvistickú väšeň rozšíril o francúzštinu, latinčinu, gréčtinu a hebrejčinu, angličtinu, taliančinu, španielčinu a litovčinu.

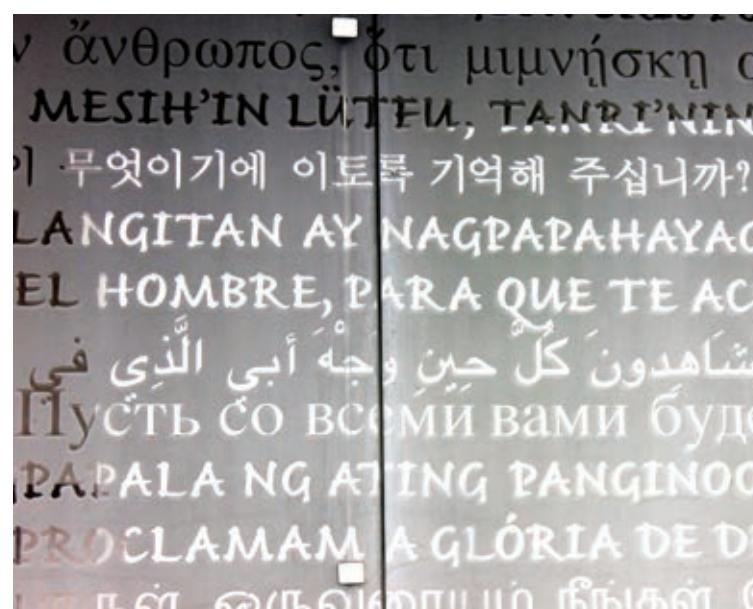
Hlboký záujem o jazyky v ňom prebúdzali každodenné bialystocké národnostné strety a konflikty, ktorých bol svedkom a ktoré pozoroval a znášal s veľkým utrpením už od skorej mladosti. Postupne došiel k záveru, že hlavnou príčinou nedôvery a nepriateľstva medzi národmi sú jazykové bariéry, ktoré, ako sa domnieval, by bolo možné odstrániť zavedením nového spoločného jazyka – akéhosi neutrálneho komunikačného prostriedku medzi

ľuďmi z rôzneho etnického a jazykového prostredia. Jazyka ako nástroja uzdravenia a univerzálneho lieku proti symptómom „prekliatia babylonskej veže“.

Tomuto, zdá sa „donkichotskému“ úsiliu obetoval celý svoj neľahký život. Jeho prvé pokusy o vytvorenie umelého jazyka sa odohrali už na gymnáziu, kde na svoju stranu získal niekoľko spolužiakov a priateľov. Spolu začali v tomto novovznikajúcim jazyku aj komunikovať. Okolie však väčšinou reagovalo na ich snahy posmeškami a samotného Zamenhofa považovali za blázna. Otec si na synovi vynútil slub, že kým nedokončí štúdiá, nebude sa svojmu utopickému projektu venovať. Ludwig poslúchol otcovo želanie a aby si zaistil existenciu, odcestoval do Moskvy na fakultu medicíny, čo bol vtedy jediný odbor, ktorý mohli židia v cárskom Rusku študovať. Keď bol v marci 1881 pri attentáte zabity cár Alexander II. a nacionalistické náladu v Rusku sa vyhrotili, Zamenhofov otec v strachu a obavách z obvinenia na účasti na tzv. „židovskom proticárskom sprisahani“ synov projekt umelého jazyka spálil.

Ani táto ťažká strata však Ludwiga neodradila. Počas nasledujúceho štúdia medicíny vo Varšave svoj vysnený jazyk tajne a spamäti znova zrekonštruoval a ďalej zdokonaľoval.

Tu spoznal i svoju budúcu manželku Kejlu, dcéru obchodníka z litovského

Kaunasu. V nej našiel spriaznenú a milujúcu dušu, ktorá ho v jeho snoch s nadšením podporovala. Vďaka jej bezpodmenečnej oddanosti a veľkej časti jej vena tak mohla byť v roku 1887 vydaná prvá učebnica umelého jazyka „UNUA LIBRO“ v ruštine, ktorú Zamenhof vydal pod pseudonymom Dr. Esperanto (Dr. Dúfajúci).

Zamenhof sa považoval skôr za iniciátora, než tvorca nového jazyka. Zriekol sa všetkých autorských práv a vyzval svojich sympatizantov k aktívnej účasti na tvorbe konečnej podoby jazyka, ktorý vďaka nasledujúcim prekladom učebnice do poľštiny, nemčiny, francúzštiny a angličtiny vstúpil do širšieho povedomia na celom svete pod pseudonymom svojho tvorca ako esperanto.

Vytvorením esperanta Zamenhof nadviazal na práce filozofov 17. storočia, ako boli René Descartes, Gottfried Wilhelm Leibniz či Jan Amos Komenský. Prekladmi mnohých diel svetovej literatúry (Starý zákon, diela Shakespeara, Dickensa, Goetheho, Gogoľa...) sa mu podarilo umelý jazyk rozvinúť a rozšíriť tak jeho pružnosť. Esperanto si stále viac a viac získaval obľubu na medzinárodnej úrovni a od roku 1905 sa začali organizovať pravidelné svetové kongresy. 14. apríla 1917 Ludwig Zamenhof umiera vo Varšave vo veku 57 rokov.

Zamenhofovým zámerom bolo vytvoriť ľahko osvojiteľný neutrálny jazyk vhodný pre použitie v medzinárodnej komunikácii, ktorý ale nemal ambície nahradíť národné jazyky. Mal však potenciál prispeť k porozumeniu a mierovému súžitiu národotv.

Sľubný vývoj však prerušila druhá svetová vojna, kedy nepriateľstvo medzi národmi dosiahlo šialené rozmery.

V koncentračných táboroch a gulagoch zahynulo aj veľké množstvo esperantistov, mnohokrát v priamej súvislosti s ich vzťahom k esperantu. Hitler podobne ako Stalin videli v esperante hrozbu a nástroj „sionistickej propagandy“ a kozmopolitizmu. V holokauste zahynuli všetky tri deti Ludwiga Zamenhoffa. Z celej rodiny jedine vnuk Louis-Christophe Zaleski-Zamenhof unikol záhube, keď sa mu podarilo utiecť z varšavského geta a pod falošným menom sa ukrývať a neskôr emigrovať do Francúzska.

Doposiaľ žiadna krajina neprijala esperanto za svoj úradný jazyk, odhadu počtu príslušníkov celosvetovej esperantskej komunity sa značne líšia v rozmedzí od 100 000 až do údajných 2 miliónov. Viaceré svetové osobnosti vyjadrili esperantu svoju podporu a sympatie. Jeho osud a budúcnosť je však neistá, o to viac v dobe, kedy štafetový kolík medzinárod-

ného jazyka stále viac a globálne preberá angličtinu. Ktovia, či narastajúca kritika tejto technologickej a kultúrnej dominancie Veľkej Británie a USA nepovzbudí vo svete obľubu a snahy o renesanciu esperanta, tohto utopického umelého jazyka, ktorému jeho tvorca Zamenhof zasvätil celý svoj život.

Na druhom svetovom kongrese esperanta vo švajčiarskej Ženeve v roku 1906 výhľásil:

„Nie sme takí naivní, ako si o nás niektorí myslia. Neveríme, že neutrálna základňa premení ľudí na anjelov. Dobre vieme, že ľudia, ktorí sú zlí, budú stále zlí. Veríme ale, že komunikácia a vzťahy založené na neutrálnej báze prinajmenšom potláčajú veľkú masu brutality a zločinov, ktoré nie sú zapríčinené zlou vôľou, ale jednoducho vzájomnými nedorozumeniami.“

Text a foto: Miro Pogran

Přátelství trvající šesté desetiletí

Koncem 50. – začátkem 60. let působila v Praze Vysoká škola ruského jazyka a literatury (VŠRJL). Sídlila v paláci Lažanských naproti Národnímu divadlu – dnes je tam umístěna FAMU. Název

školy byl trochu zavádějící, protože posluchači vedle ruštiny studovali i češtinu, resp. slovenštinu nebo ukrajinštinu. Cílem studia bylo hlavně připravit chybějící kvalifikované učitele jazyků. Škola měla celostátní (tedy tehdy československou) působnost, proto mezi studenty byla značná část mladých lidí ze Slovenska; ti z východu byli spíše Rusíni, ale tento termín se tehdy prakticky neuznával. Část přednášejících byla ze Sovětského svazu, takže absolventi získali dobré znalosti současného jazyka a předpoklady pro překládání.

Vyučující českého jazyka a literatury mnohdy působili zároveň na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Systém studia se samozřejmě dost lišil od dnešního: povinná účast nejen na seminářích, ale v podstatě i na přednáškách, pevně stanovené termíny zkoušek. Bylo možno navštěvovat i semináře němčiny. Nešlo o žádnou „režimní“ fakultu, atmosféra v době začínajícího politického

uvolnění byla dost svobodomyslná. Dá se říci, že vztahy mezi vyučujícími a studenty byly – i díky počtu necelých sto lidí v ročníku a zpravidla patnácti ve skupinách pro semináře a cvičení – téměř rodinné.

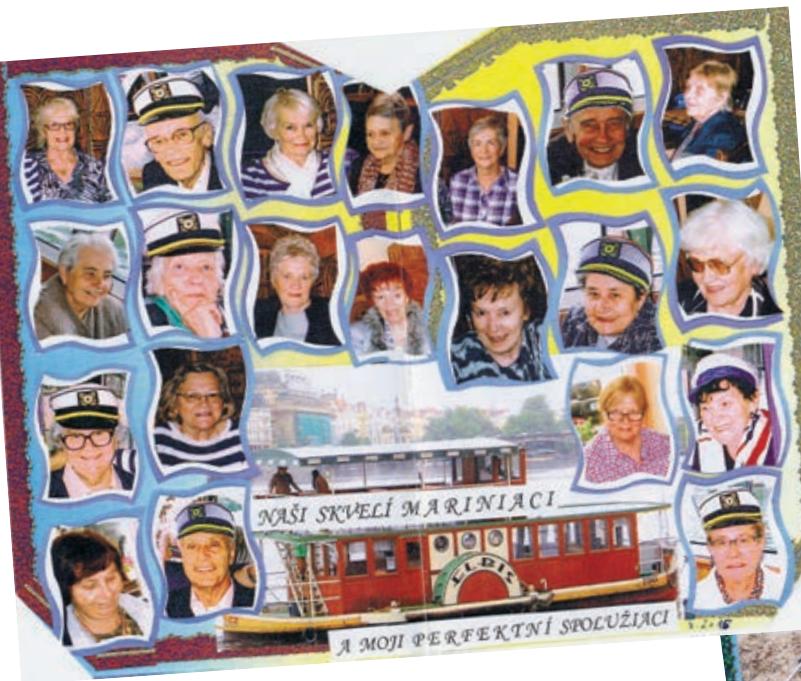
O několik let později se dva z frekventantů Tomáš Randák a Jana – tehdy Kudrnová – stali výraznými osobnostmi v Československém rozhlasu, po osmašedesátém na to doplatili mnohaletým

působením v nekvalifikovaných profesech. Ze slovenských absolventů školy je dnes asi neznámější akademik PhDr. Mikuláš (Nikolaj) Mušinka, významný ukrajinista působící léta na prešovské univerzitě, laureát ukrajinských státních vyznamenání. Za normalizace pásł dobytek a byl i topičem. Na univerzitě P. J. Šafárika v Prešově působil i absolvent VŠRJL – jazykovědec docent Vasilí Jabur, spoluautor první gramatiky rusínského jazyka, která vyšla v roce 2015 (rusínský jazyk byl na Slovensku kodifikován teprve v 90. letech 20. století). Slovenským posluchačem školy – absolventem z roku 1960 – byl i Juraj Andričík, posléze slovenský básník, překladatel z ruštiny, ukrajinštiny, běloruštiny a polštiny (v roce 2017 zemřel před svými 80. narozeninami).

Ředitelem Slovanské knihovny v Praze byl dlouhá léta – i po roce 1989 – absolvent VŠRJL, uznávaný znalec slovanských jazyků a literatur PhDr. Jiří Vacek. Ten až do svého skonu v loňském roce organizoval celostátní setkání absolventů školy z roku 1961. Kolega Karel Filek pracoval celý život v ČTK a procestoval snad celý svět. Absolventkou byla i Jana Moravcová – překladatelka a autorka řady povídek, detektivek i dětské literatury. Ta spolu s pozdějším manželem – významným filologem a pedagogem Bohumilem Neumannem, přednášejícím i na VŠRJL – působila několik let na Kubě jako lektorka slovanských jazyků. Po absolvování VŠRJL proslul na brněnské Masarykově univerzitě jako odborník na počítačové zpracování přirozeného jazyka prof. Karel Pala. K dalším, i když ne tolik obecně známým postavám, patří např. Alfréd Schulz (abs. 1960) a jeho žena Věra, kolegyně z nižšího ročníku – tehdy Paterová. Oba celý život pracovali jako pedagogové v jihočeských Prachaticích, kde dodnes zanechávají stopu v kulturním a společenském životě města.

K manželstvím tehdejších spolužáků a vyučujících patří i svazek kolegyně Věry Řihákové, která se provdala za ukrajinistu docenta Andreje Kurimského (mimo jiné autora ukrajinsko-českého slovníku); měli spolu tři děti, ale Andrej bohužel předčasně zemřel. Ostatně i autor této řádky žije v manželství se svou tehdejší spolužačkou Hanou, za studií ještě Winterovou, už 56 let. Sám pracoval téměř celý život v cestovním ruchu, ona v Pražské informační službě.

Výhodou školy bylo i mladí větší části vyučujících. Nezapomenutelnou postavou byl tehdejší odborný asistent Dr. Václav Huňáček, studenty zvaný „chodící encyklopédie“ (nedávno zesnulý). Ten organizoval

pro studenty i pracovníky školy vlastivědné vycházky po Praze i zájezdy po celé republice a vždy při nich přicházel s množstvím zajímavých informací. Při zkouškách pro uvolnění atmosféry oslovoval posluchačky „slečno – soudružko – paní kolegyně“.

Zatímco dnes je normální, aby studenti cizího jazyka absolvovali stáž v zemi, jejíž jazyk studují, tehdy bohužel ani ruštinaři neměli během studia možnost podívat se do Sovětského svazu. Výjimkou bylo několik těch, jimž se naskytla příležitost po dva měsíce působit ve funkci informátorů v expozicích výstavy Československo 1960 v Moskvě. Jedinci doprovázeli jako tlumočníci turistické výpravy do „země socialismu“.

K absolventům z roku 1961 patří PhDr. Anna Dančíková (za svobodna Pytelová) z Košic, která celoživotní pedagogické působení zakončila vědeckou činností na Univerzitě Pavla Jozefa Šafárika. Stále s láskou vzpomíná na Prahu studentských let. V současnosti je „dobrým duchem“, svolávajícím srazy absolventů především svého ročníku. To, že se scházejí někdejší maturanti jedné třídy, je u nás témařem pravidlem. Ale opakované srazy absolventů vysoké školy z nejvzdálenějších koutů někdejšího Československa po více než půl století – to je svého druhu fenomén. Anička z Košic připravuje skvělé pozvánky a skládačky se současnými fotografiemi spolužáků a někdy i jejich životních partnerů. Letos mají v plánu květnové setkání při plánované plavbě po Vltavě. Tam se zase sejdou přátelé z různých koutů dnešních dvou států, aby si popovídali o tom, jak jde život.

Petr Kuneš

Foto: archiv autora

Príbehy česko-slovenskej činohry v 20. storočí

Jubilejný rok 2018 priniesol širokú ponuku knižnej produkcie reflektujúcej rôzne aspekty (historické, politické, spoločenské, etnologické, sociologické, kultúrne, umelecké...) česko-slovenských vzťahov v 20. storočí. Mnohé sa koncentrujú na historický kontext prvej Československej republiky.

Niektoľ však pojednávajú o týchto vzťahoch v širšom časovom rozmedzí tak, aby poukázali na ich vývoj a premeny počas trvania spoločného štátu, ale tiež počas rozdelenia (obdobie 2. svetovej vojny a éra po roku 1993). Jednou z takýchto publikácií je monografia Evy Kyselovej *Jedna republika – jedno divadlo? Dialóg slovenskej a českej činohry 1918–1992*. Kniha prináša originálny pohľad a zároveň jeden z možných výkladov dejín činoherného divadla 20. storočia v Československu. Zlomové momenty, vznik divadelných scén, kľúčové kultúrne udalosti, dramaturgické línie a emblematické inscenácie, ale predovšetkým tvorbu významných osobností činohry autorka sleduje v predpokladaných, no tiež nečakaných súvislostiach. Pomenúva, ako sa divadelné kultúry ovplyvňovali a aký významný zástoj malo české divadlo pri profesionalizácii slovenskej divadelnej kultúry a vzniku Slovenského národného divadla v roku 1920. Zároveň dôsledne prezentuje bohatý historiografický materiál, ktorý dokazuje, že slovenské divadlo nebolo len epigónom toho českého. A to predovšetkým po roku 1938, kedy sa profesionalizovalo, individualizovalo a plnohodnotne zaradilo do prúdu európskej moderny a avantgardy. Snahou autorky je pokus o akýsi presah do dnešných dní v nachádzaní asociácií medzi súčasnosťou a históriou oboch divadelných kultúr: „Zásadným impulzom pre vznik tejto monografie bolo zamyslenie, či české a slovenské divadlo tvorilo a čiastočne tvorí česko-slovenskú divadelnú kultúru, ale nie je jednotným československým divadelným monolitom.“ Autorka svoju tézu rozvíja nielen v rámci kultúrno-umeleckého vývoja (teda na príkladoch a na teatrológickej analýze poetík konkrétnych umeleckých osobností a divadelných súborov a ich inscenácií), ale predovšetkým v širších intenciách spoločensko-politickej vývoja oboch národov a štátu. Podstatné je, že autorka zvolila periodizáciu, ktorá sa odvíja z dejín slovenského divadla a nie je zhodná s periodizáciou dejín českého divadla. Zvolenou logikou sa jej darí dejiny oboch divadelných kultúr sledovať v polemickom dialógu. Autorkou preferovaná periodizácia nám dáva možnosť sledovať udalosti slovenského a českého činoherného divadla v rozpätí od roku 1920 až

Martin námestie pred divadlom

do rozdelenia štátu (1. január 1993) a v nasledujúcich períodoch: 1920–1932, 1932–1938, 1938–1945, 1945–1948, 1948–1956, 1956–1968, 1968 – 70. roky, obdobie normalizácie – 1992.

Hoci analyzuje vývoj od vzniku 1. Československej republiky (1918), resp. od vzniku Slovenského národného divadla (1920), neobchádza fakt, že zdroje tohto vývoja máme hľadať v tzv. fenoméne národných hnutí. 19. storočia. A tak autorka v úvode konštatuje, že „napriek vysokej úrovni ochotníckej divadelnej činnosti, ktorá suplovala aktivity a význam národného divadla, sa slovenská národná divadelná kultúra buduje až po založení prvého spoločného štátu Čechov a Slovákov, a to i napriek tomu, že už nemusí zastávať také vznešené ciele, ktoré formulovali v prípade českého národného divadla obrodenecké snahy paradoxne tzv. „zdola“, teda z majoritnej iniciatívy českého ľudu. Konštituuje sa ale až v medzivojnovom období, kedy by položenie základných kameňov bolo zbytočne patetickým gestom, a až za okolnosti rýdzovo politických nachádza svoje umelecké sebavedomie prostrediami výsostne divadelnými.“

V súvislosti so vznikom Slovenského národného divadla sledujeme isté oneskorenie, nielen voči českej, ale aj ostatným európskym kultúram. Zároveň na rozdiel od českého Národného divadla „v sebe nenieslo odtlačok spoločného národného úsilia, národ si ho pre seba nepostavil (...)“ Tradične sa o založení SND hovorí ako o politickom akte, ale stačí pripomenúť, že i pražské Národné divadlo a jeho otvorenie bolo v istom zmysle politickej manifestom...“ Prvú dekádu SND charakterizuje pôsobenie českých divadelných skupín a českých riaditeľov (B. Jeřábek, O. Nedbal, V. Jiříkovský, A. Drašar) a tiež „bolestivý proces poslovenčovania“ v kontexte silnejúcich protičeských nálad. Postupné poslovenčenie činoherného hereckého súboru posilnila pozícia dramaturga Tida J. Gašpara a režisérov Janka Borodáča a Andreja Bagara. Tento proces vyústil do rozdelenia činohry na českú a slovenskú. Do vedenia českej činohry bol angažovaný režisér Viktor Šulc, avantgardný protipól Borodáčovho divadelného tradicionalizmu. 30. a 40. roky 20. storočia charakterizuje na jednej strane nútený odchod českých divadelníkov, na strane druhej plejáda vynikajúcich inscenácií režisérov Jána Jamnického, Ferdinanda Hoffmana

čí Ivana Licharda. Tvorbu Jána Jamnického kladie autorka do priameho súvisu s dianím na českej divadelnej scéne (rézie Jiřího Frejku, tvorba Osvobozeného divadla a Déčka E. F. Buriana).

Vývoj po konci 2. svetovej vojny charakterizuje obnovenie spoločnej republiky: „Povojnová situácia v českom a slovenskom divadelnom priestore odrážala postupnú spoločenskú a politickú konsolidáciu, ktorá sa dotkla celej Európy.“ Obdobie „relativnej slobody“ (1945–1948) je nasledované ľázkym obdobím tvrdého nástupu komunistického režimu spojeného s politickými procesmi a cenzúrou, ktorá sa dotýkala všetkých oblastí spoločenského a kultúrneho života. Koniec 40. rokov charakterizuje „odklon od modernistických a avantgardných tradícií, ktoré sa v rôznych podobách rozvíjali od 20. rokov v českom divadle a v období Slovenskej republiky aj v činohre SND. Spiatočníky návrat k realizmu, respektívne k spôsobu zobrazenia reality a odrazu života bol neprirozeným krokom. Hoci pohľtil obrovský priestor oficiálneho divadla, stále sa dali nájsť ostrovy „slobody“ a iných divadelných tendencií.“ Tieto ostrovy slobodného myslenia na Slovensku a tiež kontinuitu predvojnového vývoja reprezentuje tvorba režiséra Jozefa Budského, prvej slovenskej divadelnej režisérky Magdy Husákové-Lokvencovej a režiséra Karola L. Zachara.

Koniec 50. rokov a 60. roky priniesli prirodzené uvoľnenie a nové impulzy nielen pre divadlo. „Rok 1956 patrí k zásadným medzníkom v európskych moderných dejinách. A otvára ďalšiu etapu a podobu slovenského činoherného divadla z hľadiska slovensko-českého dialógu. (...) ide o niekoľko udalostí, ktoré charakterizujú toto obdobie postupného politického odmäku, a súčasne vypovedajú i o systematickom vývoji oboch divadelných kultúr.“ V českom divadle ide o novú éru moderného divadla v podaní Alfréda Radoka, E. F. Buriana a Otomara Krejču. Na Slovensku sa činoherná rézia nesie v znamení návratu Magdy Husákové-Lokvencovej a jej apelatívneho syntetického divadla na Novej scéne SND. Typickým pre „obdobie odmäku“ a „zlaté šestdesiate“ je vznik a rozvoj tzv. malých foriem. Zlomovým je v tejto súvislosti rok 1958 a založenie pražského Divadla Na zábradlí. V Bratislave o desať rokov neskôr vzniká Divadlo na korze a hoci jeho činnosť trvá iba tri divadelné sezóny, zanechá významnú stopu v novodobej história česko-slovenského divadla. Nielen tieto dve divadlá, ale mnohé ďalšie podstatne zasiahnu do divadelného diania (napr. pražský Činoherní klub, Divadlo Semafor, bratislavská SoNDA, pantomimický súbor Milana Sládku a Eduarda Žlábka...). V kontexte študentského divadla je samozrejme

podstatný zástop divadelných škôl (VŠMU v Bratislave, DAMU v Prahe). Musíme tiež spomenúť kabaretnú tvorbu Milana Lasicu a Júliusa Satinského, ktorá „predstavuje asi najvýraznejší prienik českého hnutia malých foriem v slovenskom divadle. (...) Azda ani netreba pripomínať, že sa z Lasicu a Satinského stali prakticky československé televízne a filmové ikony“ a ich tvorba je bytostne spätá s odkazom Osvobozeného divadla Voskovca a Wericha.

Po zrušení Divadla na korze a prechode väčšiny jeho hercov na bratislavskú Novú scénu je istá kontinuita dosiahnutá spoluprácou s režisérmi Milošom Pietorom a Vladimírom Strnískom. Autorka venuje špeciálny priestor režisérovi Pietorovi a jeho reinterpretácii slovenskej klasiky z vidieckeho prostredia, konkrétnie inscenáciám hier Jozefa Gregora Tajovského, ale tiež Strnískovi a jeho pohľadu na svetovú klasiku (Goetheho *Clavijo*). Na základe detailnej analýzy ich tvorby konštatuje, že „len ľáoko v danom období nájdeme českého režiséra, ktorý (podľa vzoru Pietora alebo Strníska) tak mimoriadne dokázal ovplyvniť smerovanie modernej českej činohry a súčasne vo svojej tvorbe spracovať kontexty malých foriem, aktualizáciu klasiky, nové prístupy v hereckej interpretácii s výrazným spoločenským dosahom.“

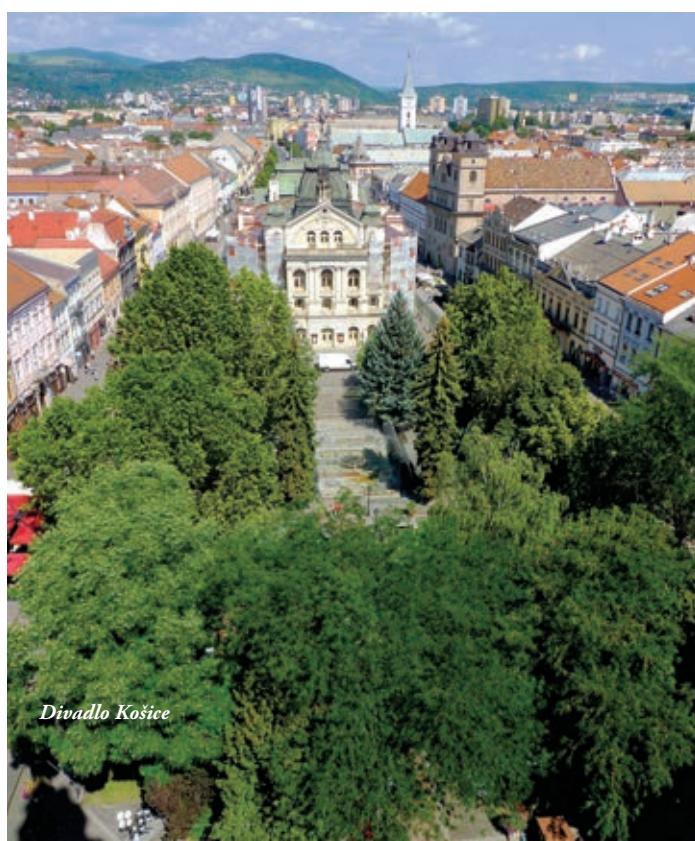
Posledná kapitola sa stručne venuje obdobiu po okupácii Československa vojskami Varšavskej zmluvy v roku 1968. Obdobie normalizácie nepredstavuje v divadle „...nezaujímať etapu. Normalizácia sice upevnila cenzúru, posilnila sa ideologická funkcia televízie a rozhlasu, ale to neznamená, že by divadlo podliehalo permanentným zákazom a dramaturgie oficiálnych scén sa obmedzili na povolené tituly. 70. a 80. roky sú obdobím fungovania oficiálnej a neoficiálnej kultúry, kde jednu z najvýraznejších úloh zastáva subkultúra disentu, samizdatová publicistika a amatérska divadelná tvorba. V českom divadle bolo takého vrstvenie ovela výraznejšie a malo viacero podôb než na Slovensku.“ Popri amatérskom divadle dominuje činnosť divadiel v regióne – na Slovensku napríklad martinského Divadla SNP (režiséri Miloš Pietor a Ľuboš Vajdička), trnavského Divadla pre deti a mládež (režisér Blaho Uhlár) a nitrianskeho Divadla Andreja Bagara (režisér Jozef Bednárik). Je známe a často zdôrazňované, že „Celkom nové vzťahy medzi slovenskou a českou divadelnou kultúrou nastali po roku 1989, respektíve po roku 1993. Nesú sa v znamení akéhosi paradoxne zintenzívneného dialógu, čomu nasvedčujú mnohé inscenácie a čím ďalej aktívnejšie recipročné pôsobenia tvorcov...“.

Detailný výskum vzťahov slovenského a českého divadla tak, ako ho podáva teatrologička Eva Kyselová, potvrdzuje, že ide o „mimoriadne problematickú záležitosť, ktorá môže vyučíti do nejednoznačných stanovísk.“ Aj preto je prvoradým cieľom jej monografie nielen fundované svedectvo o premenách neprerušeného dialógu našich divadelných kultúr, ale predovšetkým otvorenie diskusie o nich v kontexte spoločensko-politickej udalostí 20. storočia.

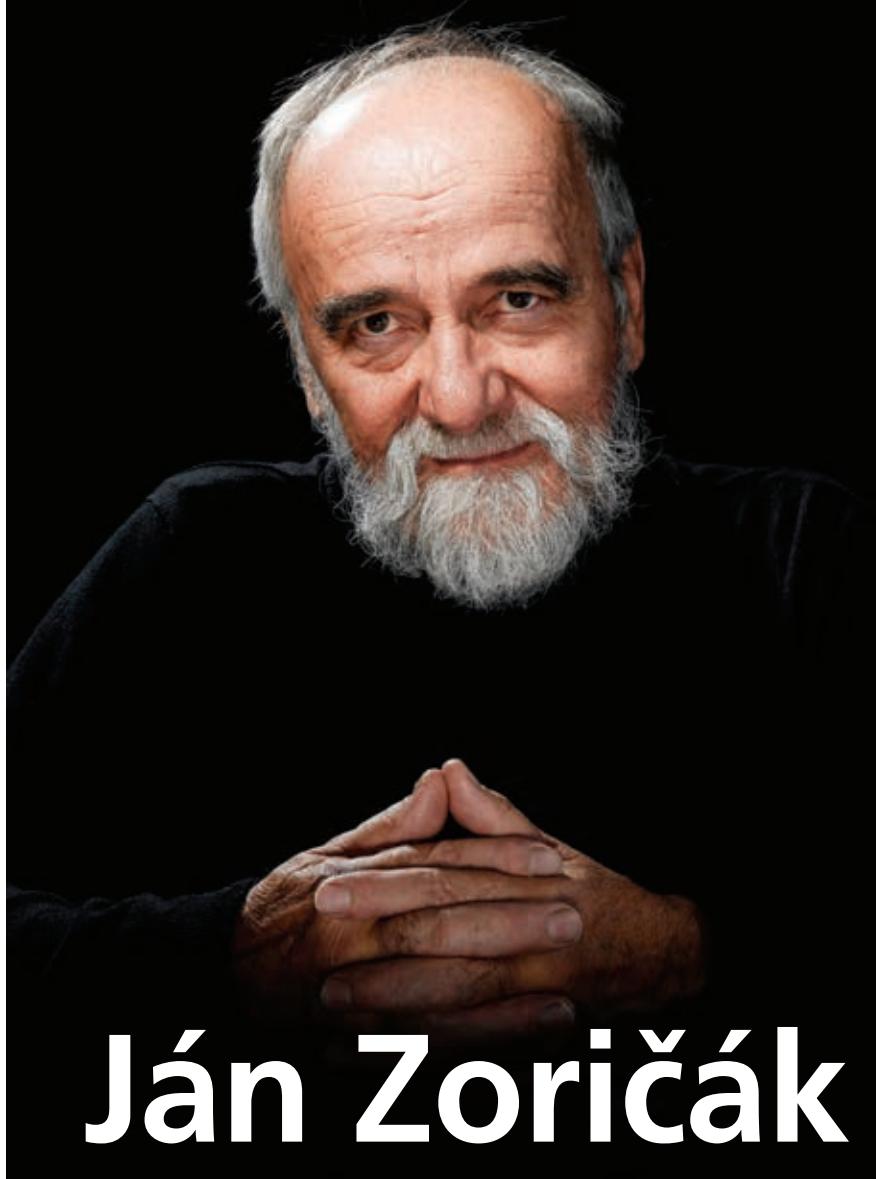
Romana Štoková Maliti

Foto: Jiří Nosek junior

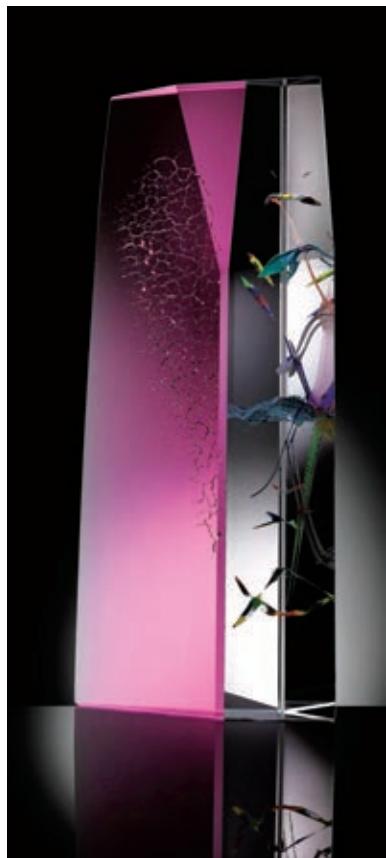
Eva Kyselová: Jedna republika – jedno divadlo? Dialóg slovenskej a českej činohry 1918 – 1992. Bratislava: Divadelný ústav, 2018. ISBN 978-80-8190-044-0

Divadlo Košice

Ján Zoričák

Jedným z najkrajších zázrakov umeleckého príbehu ľudstva je sklo. Ján Zoričák reprezentuje tento materiál ako výnimočný umelec s výnimočným rukopisom. Dlhú som pozeral na jeho objekty, vchádzal cez ne a ich často hlboké myšlienkové zázemie do iného sveta. V prvom momente vnímate dokonalosť technického vyhotovenia, bohatstvo a farebnosť prvkov vnútri plastiky. A iný svet. Následne začíname hlbšie skúmať jednotlivé diela. Objavujete tichú krásu skla, ktoré ožíva. Tvoria sa myšlienky, úvahy... Malícky vesmír v obrovskom ľudskom srdci. Dielo autora reflektuje vesmírny svet ako svet nás. Od veľkého tresku, vzniku hmlovín po supernovy a padajúce Perseidy prinášajúce štastie. Fungujeme ako ten obrovský priestor nad nami. Vznikáme, bijeme sa, vybuchujeme, zrážame sa a hľadáme božský kľud. Som fascinovaný najmä tvorivým rozmachom sklárskeho majstrovstva tohto umelca. Je jediný a výnimočný. Pretože v jeho kreativite žije život konfliktov, harmónie a krásy.

JÁN ZORIČÁK sa narodil v Ždiari (1944). Študoval na Sklárskej umeleckopriemyselnej škole v Železnom Brode a na Vysokej škole umeleckého priemyslu v Prahe, ktorú absolvoval v roku 1969. Od tých čias žije vo Francúzsku v trvalom rozhvore s rodným krajom. Sklári zväčša preferujú kolektívnu prácu, diela im podľa návrhov realizujú profesionálne dielne. Ján Zoričák tvorí výlučne sám, nielen návrhmi, ale vstupuje do celého procesu výroby ako autor, jednotlivec, ktorý najlepšie vidí a cíti zámer a výsledok.

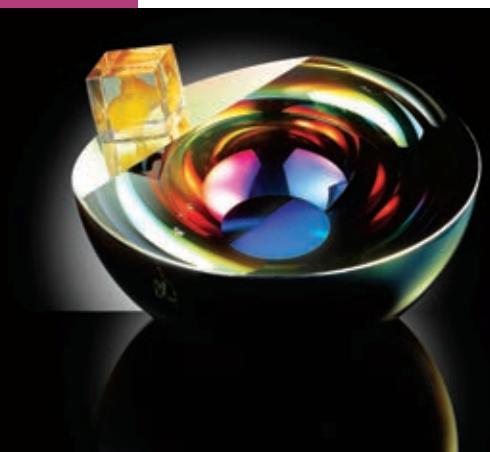
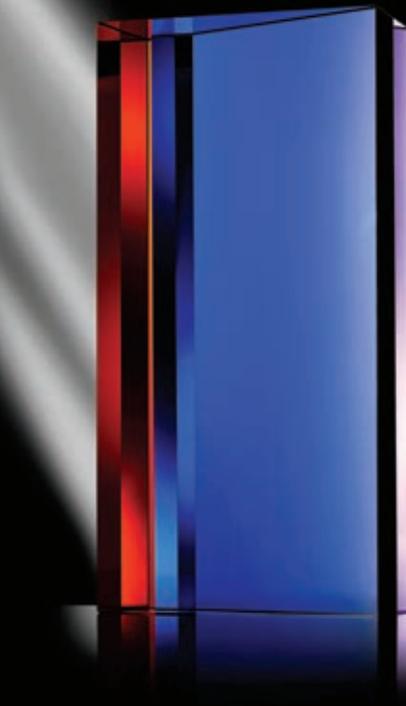
Jeho sklenené sochy, také vznešené a záhadné, ožívajú pri stretnutí s divákom. Je v nich pohyb a dynamika zafixovaná v určitom štadiu. Netreba hľadať umelecké smery, iba vnímať autorovo umelecké cítenie. Jeho sklo je totiž také jedinečné, že môže formuľovať názov nového umeleckého štýlu.

Po roku 1989 organizoval na Slovensku sklárske sympózia a workshopy, kde tvorili najmä slovenskí a francúzski umelci. Vo Francúzsku sa podieľal na založení medzinárodného sklárskeho strediska v Aix-en-Provence, kam chodia aj slovenskí sklári.

Je Rytierom Rádu umenia a literatúry (Francúzsko, 1986); nositeľom štátneho vyznamenania Pribinov kríž 1. triedy (2013), ale aj mnohých významných ocenení z Nemecka, Švajčiarska, Španielska a Japonska. Uskutočnil viac ako sto samostatných výstav a zúčastnil sa veľkého množstva kolektívnych výstav v mnohých štátach sveta. Jeho diela sú zastúpené vo verejných zbierkach i u súkromných zberateľov temer po celom svete.

Minulý rok bol ocenený ako laureát Identifikačného kódu Slovenska.

*Luboslav Moza
február/2019*

Z tvorby J. Zoričáka

Vážení čitatelia, stredoškolskí učitelia, žiaci a študenti stredných škôl,

s dvojmesačným oneskorením vám predkladáme program **XV. Pražskej medzinárodnej konferencie slovenských stredoškolákov a ich hostí**. Konferencia sa uskutočnila 3. 12. 2018, a to už boli posledné Listy Slovákov a Čechov č. 12/2018 v tlači. Konferencia mala nielen bohatý program, v ktorom sa striedali zaujímavé prezentácie s odbornými štúdiami, rozprávky i poviedky, ba i piesne sprevádzané heligónkami. Bola to nečakane krásna pripomienka 100. výročia vzniku Československa. Príspevky mali vysokú odbornú úroveň, veď prešli školskými kolami, ktoré vyberali tých najlepších. Z najlepších sme napokon vybrali aj víťazov, hoci všetky práce a ich autori si vlastne zaslúžili ocenenie. Každá práca bola originálna, bola prínosom v oblasti bádania či už nad historiou Slovákov v Čechách, nad česko-slovenskými vzťahmi apod. Ocenenými sa stali autori dosiaľ nespracovaných témy, ktoré dokázali navyše aj brilantne predstaviť početnému publiku. Na konferencii sa stretli stredoškoláci z dvoch českých gymnázií (Tachov a Broumov), jednej strednej odbornej školy služieb (Liberec), Moravu reprezentovalo Gymnázium z Hraníc a Sliezsko Všeobecne a športové gymnázium v Bruntále, Slovenskú republiku zastupovali Gymnázium v Turzovke, Poprade a GVARZA v Žiline.

Porota pracovala v zložení:

Predsedca Ing. Peter Juščák, slovenský spisovateľ, novinár a šéfredaktor časopisu Ústavu pamäti národa; členky: Toňa Revajová, slovenská spisovateľka kníh pre deti a mládež, prekladateľka a redaktorka; PhDr. Ľubica Mezerová, historička dejín umenia, Klub za starý Bruntál, Muzeum Bruntál a památková péče, Mgr. Ludmila Jirášková, sociologička, emeritná referentka vysokoškolského odboru MŠMT a PhDr. Helena Nosková, CSc., historička, vedecká pracovníčka ÚSD AV ČR a šéfredaktorka časopisu Listy Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť..., za žiakov a študentov Róbert Bednár, Gymnázium Poprad.

V kategórii od 11–15 rokov

porota navrhla a plénum odsúhlásilo:

I. Ondrej Schwarz:

Pavol Bednár. Poslední slovenský válečný veterán na Bruntálsku. Gymnázium Bruntál.

II. Jaroslav Šroub:

Slovensko v Československu. Moji slovenští predci. Gymnázium Tachov.

III. Kristýna Gimová: Slovensko v Československu. Môj děda ze Slovenska. Gymnázium Tachov.

V kategórii od 16–19 rokov v literárnom stvárnení:

I. Jan Mikuš:

„Selanka“. Gymnázium Hranice.

II. Monika Kasáková, Miroslava Kubalová:

Spievaj, Slovenka, Slovák. Gymnázium Turzovka.

III. Michaela Adameová:

„Housle“. Gymnázium Hranice.

V kategórii od 16–19 rokov v odborných štúdiach a prezentáciách:

I. Simona Böhmová:

Ceskoslovenská reálka Jána Palárika v Žiline a jej profesori GVARZA, Žilina.

II. Emma Paštrnáková, Simona Žembová:

100 versus 100 o Milanovi Rastislavovi Štefánikovi. Gymnázium Turzovka.

III. Barbora Horehájová, Tatiana Drevená:

„Siamo tutti fratelli“. (Život MUDr. Ivana Hálka) GVARZA Žilina.

Cenu poroty získala prezentácia Lucie Houškovej:

Móda první republiky. Léta 1918–1938. Stredná škola gastronomie a služeb, Liberec.

Príspevky, ktoré získali ocenenia, budú postupne publikované v mesačníku Listy Slovákov a Čechov... V priebehu roku spoločne s autormi pripravíme publikáciu z víťazných príspevkov z minulých rokov. Kolektívna monografia vyjde v decembri 2019.

Helena Nosková

ORIEŠOK²⁰¹⁹

Časopis pre deti, ktoré rady maľujú a čítajú

Časopis pro děti, které rády malují a čtou

Milé deti,

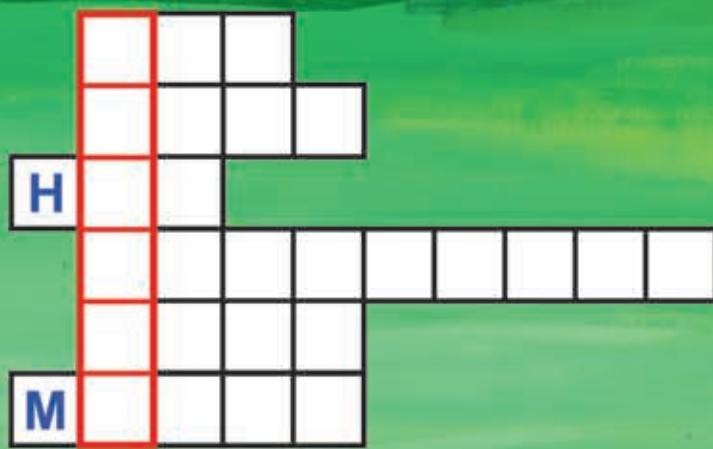
naše putovanie po Československu spred 100 rokmi sa chýli ku koncu. V tomto Oriešku vám predstavíme Zakarpatskú Ukrajinu. Nebola súčasťou nášho štátu dlho – 20 rokov. Ani naši prarodičia sa nestihli zoznámiť s krásnou krajinou, jej horami, poloninami a prírodou vôbec. Len sa domýšľame, že tam žili medvede, keďže medveď má Zakarpatská Ukrajina v svojom kedysi štátnom znaku. Medveď je hnedý, niekedy má červenkastú farbu. Celý znak je symbolom Rusínov. Od roku 1920 bol jedným zo znakov Československa. Bol súčasťou Veľkého znaku Republiky Československej. Nuž ak je medveď v štátnom znaku, tak aj musel byť a žiť na Zakarpatsku. Veľký znak bol veľmi pekný – mal levov, orlice i medveďa. Dva levy boli zlaté so zlatými lipovými halúzkami. Prostredný lev bol biely s kráľovskou korunou. Bol to lev, ktorého priviedol rytier Bruncvík, ktorého aj počúval na slovo. Levy, medvede a orlice na znaku sa dobre dopĺňali, znášali a spoločne strážili naše spoľočné heslo „...(tajnička) víťazí“.

Vaša redakcia

TAJNICKA

Doplňte názvy zvierat,
ktoré do znaku
Československa
z roku 1920 nepatria.

Zakarpatská Ukrajina Podkarpatská Rus

K mladému medzivojnovému Československu patrila aj Zakarpatská Ukrajina. Keď sa pozrieme na mapu z týchto rokov, vidíme, že má pretiahnutý tvar zakončený chvostom – Zakarpatskou Ukrajinou. Zís-kali sme ju aj s autonómiou. Naši politici sa zaviazali, že Československo napne všetky sily, aby sa v novej krajine odstránila negramotnosť, choroby a bieda. To všetko trápilo miestnych ľudí. Tak sa Československo stalo vlastou Čechoslovákov a karpatských Rusínov.

Na Podkarpatnej Rusi žili Rusíni, starý slovanský národ, ktorý vznikol spojením Slovanov a Thrákov. Rusíni sa delili na niekoľko skupín s vlastným nárečím, keďže rusínčina nebola spisovným jazykom. V ro-vinatých oblastiach žili Doliňania, v horských regiónoch Verchovinci (Bojkovia). Známym kmeňom boli Hu-culi, ktorí žili v podhorských i horských oblastiach neďaleko rumunských hraníc. Živili sa prácou v lesoch, obrábali podhorské políčka, chovali ovce. Chovali a chovajú znamenité huculské kone, známe i u nás. Hu-culský koník je silný, húževnatý a pracovitý. Vytiahne ľahký náklad do kopcov, šikovne ľahá kmene dreva z kopcov. Je skutočným vytrvalým pomocníkom Huculov. Ich mestským centrom je Jasiňa, ktorá bola aj krátky čas v roku 1919 hlavným mestom Huculskej republiky. Rachov je zasa mestom, ktoré vyhľadávajú turisti. Leží v nadmorskej výške 500 m na sútoku Čiernej a Bielej Tisy.

Bojkovia žili a žijú od Sniny na Slovensku do Voloveckej oblasti. Ich strediskom je mesto Volovec. Ich potomkovia žijú aj na východnom Slovensku a v Poľsku. Stavali si drevené vyvýšené domy a nosili veľmi pekné vyšívané kroje (ľudový odev).

Lemkovia žijú pri hraniciach Poľska, na východnom Slovensku aj na Zakarpatskej Ukrajine. Rozprávajú lemkovským nárečím. Miesto spojky „iba“ hovoria „lem“. Odtiaľ názov Lemkovia. Okrem Rusínov žijú na Zakarpatskej Ukrajine Ukrajinci. Na rozdiel od Rusínov vraj vznikli splynutím Slovanov a bojovných Skýtov. Žijú tam aj Rusi, Židia, Slováci.

Centrom západnej Ukrajiny (Zakarpatskej Ukrajiny) je historické mesto Užhorod ležiace na rieke Uh, neďaleko slovenských hraníc. Nad mestom sa vypína starý hrad a múzeum ľudových stavieb (skansen), ktoré chráni krásne drevené zrubové domčeky. Niektoré z nich sú omietnuté žltou hlinou. Strechy majú zo slamených otiepok alebo šindľa. Môžete si pozrieť zariadenie izbičiek, nábytok z dreva, krásne vyšívané obrusy, pestro tkané koberce a mnoho iných zaujímavostí, napr. pece s ohniskom. V Užhorode je divadlo, bábkové divadlo, kino, veľa výstavných kostolov. Kostoly sú pravoslávne pre pravoslávnych veriacich, gréckokatolícke pre ľudí gréckokatolíckeho náboženstva, kostoly zasvätené rímskokatolíckemu náboženstvu, nájdeme aj synagógu a budovy, ktoré postavili podľa československých architektov v rokoch prvej republiky. V Užhorode je niekoľko škôl a univerzita. Mesto má krásne okolie s horami a poloninami, ktoré môžeme prirovnáť ku krásnym vysokohorským lúkam na svahoch a vrchoch Beskýd.

Mukačevo je ďalším zaujímavým mestom Zakarpatska. Nad mestom sa týci rozľahlý hrad Palanok. V dávnych storočiach mal chrániť územie pred nájazdmi Tatárov. Chust je menšie mesto neďaleko hraníc. Nad mestom sa týci Zámkový vrch a na ňom je zrúcanina hradu. V Chuste podobne ako v Užhorode nájde-me dnes už stavebné pamiatky na medzivojnové Československo. Je tu napr. Masarykova bytová kolónia pre zamestnancov a verejné stavby. Nedaleko mesta je Dolina narcisov, kde na jar kvitnú vzácne narcisy v nevidanom množstve.

V obci Koločava sa roku 1898 narodil Nikola Šuhaj lípežník. Ako vojak narukoval do I. svetovej vojny v maďarskom pluku, ale zbehhol z armády. S ostatnými zbehmi sa ukrýval v jaskyniach v okolí Koločavy. Po vojne sa oženil s Eržikou. Obživu si začal obstarávať krádežou syra zo salašov.

Napísala
Helena Nosková
Illustrovala
Zuzana Štancelová

Českí žandári si týchto krádeží temer nevšímali, lenže potom začal s ďalšími kumpánmi vykrádať obchody a kostoly. Neskôr ho a jeho brata zabili bývalí priatelia, pretože za neho získali vypísanú odmenu. O Nikolovi vzniklo veľa nových povestí, v ktorých ho prirovnávajú k Jurajovi Jánošíkovi. Ale nie sú celkom pravdivé. Nikola sice bral aj bohatým, ale na rozdiel od Jánošíka nedával chudobným.

Zakarpatská Ukrajina bola kedysi obľúbenou zemou medveďov – preto ju majú aj vo svojom znaku.

DODO a PEPA

Slovensko-český a česko-slovenský seriál
Píše a kreslí Zuzana Štancelová

Huculský koník

slovniček

chlapci naničodní – kluci zatracení podľa slnka – podle slunce desiatka – svačina prešibaneč – chytrolín

ŽIVOT A PÉČE O SENIORY V REGIONU ŘÍČANSKA

Problematika péče o seniory je stále častěji probíraným tématem. Pokusme se na život podívat očima starší generace a zároveň se zamyslet nad efektivním modelem, nabízejícím možné moderní řešení potřeb seniorů – zapojením se do Projektu Duběnka v regionu Říčanska.

Čas neúprosně běží a v návalu životních starostí a radostí dojdeme do bodu, kdy do zaměstnání již několik let nechodíme, pomoc rodině (dětem) nás začíná vysilovat a naopak uvítáme (často neradi) podporu od nich. S nelibostí pozorujeme, že s postupem dalšího času si o nás naši blízci dělají starosti a začínáme být na jejich pomoc dokonce závislí. Chceme si zachovat svou tvář a nechceme být na obtíž. Domov pro seniory je pro nás strašákem a navíc, tolik péče opravdu nepotřebujeme. Bojíme se ztráty své osobní autonomie.

Terénní pečovatelská služba je jedno z řešení

Nejlepší formou pomoci v této situaci by byla terénní pečovatelská služba. Pomůže s dovázkou jídla, nakoupí, uklidí, poradí v běžných sociálních situacích či zprostředkuje zajištění dávek a příspěvků, na něž je nárok. Ano, všichni chceme stárnout a snad i zemřít tam, kde to známe – doma! Problémem však často bývá místní dostupnost této pečovatelské služby i možnost rozsahu poskytovaných služeb. Coby odborník v dané oblasti tvrdím, že právě terénní pečovatelská služba je nejlepším regionálním řešením péče o seniory a je hodna vyššího zájmu měst a krajů a MPSV.

Někdy se však stane, že náš současný domov je pro stáří nevhodný. Například stavebně (schody), místně (kopec), lokálně (terénní pečovatelská služba je nedostupná) sociálně (mladí se odstěhují za prací a jsem osamělý). Pak hledám nový domov. Nejlépe poblíž domova původního, bezbariérový a se službami, které si mohu dovolit a ve stáří je potřebuji. Jednou z takových prvních vlaštovek je Rezidence Duběnka.

Projekt Rezidence Duběnka

Komunitní bydlení pro seniory se službami, právě to představuje projekt Rezidence Duběnka. Řeší problematiku kvalitního bydlení v seniorském věku (ve svém bytě) s nabídkou služeb, jenž ve stáří usnadní zvládání běžných životních činností, a vedou k dosažení vysoké kvality života. Obyvatelé rezidence budou mít možnost zajimavě a smysluplně trávit volný čas ve svém bydlišti. Samotné byty a jejich okoli je koncipováno s ohledem na potřeby seniorů, je bezbariérové a bezpečné. S pomocí terénní pečovatelské služby, působící v Rezidenci Duběnka, budou její obyvatelé zvládat nástrahy a trable spojené se stářím až do velmi vysokého věku ve svém novém domově, tedy v Duběnce.

Vhodný prostor pro uvažovanou výstavbu Rezidence

Duběnka byl nalezen v katastru obce Doubek. Pro obec by tak ze samotné rezidence plynuly i mnohé výhody. Jednou z nich bylo možné využívání terénní pečovatelské služby i pro obyvatele Doubku, další pak představují nové pracovní příležitosti, služby či zajímavé finanční zdroje.

Rozsahem by rezidence mohla nabídnout přibližně sto bytových jednotek, a to je již pěkný projekt. Jeho významným kladem je finanční nenáročnost vůči státnímu sociálnímu systému. Jednalo by se o investování z privátních zdrojů, bez napojení Duběnky na sociální dotační systémy.

Myšleno bylo i na ty klienty, kteří vlivem nemoci, či velkého úbytku sil budou vyžadovat celodenní

Návrh projektu počítá s cca 100 bytovými jednotkami (1+kk, 2+kk a 3+kk) v pěti (krytou chodbou propojených) budovách. Na každém patře je plánována klubovna, veřejné WC, výtah a servisní schodiště. V areálu se bude nacházet také společná budova s multifunkční společenskou místností, zázemím pro ošetřovatele, technickým zázemím, lékařskou místností, prádelnou a s prostory pro služby, cvičení atd.

profesionální péči. Pro ně je zajištěn pobyt v domově pro seniory. Jsem přesvědčen, že domov pro seniory jako sociální službu však nebude naprostá většina obyvatel

Duběnky nikdy potřebovat. A tak je to myslím dobře. Mgr. Oldřich Kumprecht, ředitel Domova pro seniory Blaník s.r.o.

Půjč si Hyundai i40 v Lenner Motors ŘÍČANY!

- Strhující design, praktický interiér
- Komfort a špičková bezpečnost
- Nejvyšší úroveň standardní výbavy

navigace, vyhřívání předních sedadel, vyhřívání volantu, tempomat,
LED denní svícení, přední a zadní parkovací senzory + kamera,
dvouzónová automatická klimatizace

7.814 Kč
měsíčně

Více informací Vám rád sdělí náš prodejní tým na telefonním čísle 601 313 664
nebo na emailové adrese prodej@lennermotors.cz

LENNER
MOTORS

HYUNDAI